

Kiidetud heaks Vabariigi Valitsuse poolt
14.03.2000.a

RIIKLIK PROGRAMM
“Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007”

SISUKORD

1.	SISSEJUHATUS	4
2.	TAUST	7
3.	PÕHIEESMÄRGID	15
4.	PROGRAMMI STRUKTUUR	21
5.	VASTUTAVAD INSTITUTSIOONID. PROGRAMMI JUHTIMINE	23
6.	ALAMPROGRAMMID. VASTAVAD ALAMEESMÄRGID, ÜLESANDED JA TEGEVUSED	
6.1	Alamprogramm “Haridus”	25
	Alameesmärk A: Põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel	28
	Alameesmärk B: Keskkhariduse omandanud noored valdavad olme- ja tööalaseks suhtluseks vajalikul määral keelt, suudavad õppida eesti keeles	38
6.2.	Alamprogramm “Etniliste vähemuste haridus ja kultuur”	44
6.3.	Alamprogramm “Täiskasvanute eesti keele õpe”	52
6.4.	Alamprogramm “Ühiskonnapädevus”	59
	Alameesmärk A: Eesti elanikud osalevad aktiivselt kodanikuühiskonna arendamisel sõltumata nende rahvusest ja emakeelest	60
	Alameesmärk B: Eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakud on riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist soodustavad	63

	Alameesmärk C: Tõsiste sotsiaalsete erivajadustega elanikkonna gruppide olukorra paranemine	72
7.	PROGRAMMI EFEKTIIVSUSE JA EDUKUSE HINDAMINE. VASTAV ARUANDLUS	74
8.	INSTITUTSIOONIDE TEGEVUSVÕIME TÕSTMINE	75
9.	LISAD:	
	LISA 1 Alamprogrammide sihtgrupid	
	LISA 2 Alamprogrammide finantseerimise kava 2000.a olemasolevate vahenditega	
	LISA 3 Alamprogrammide detailsete tegevuskavade koostamise ajakava	
	LISA 4 Riikliku programmi vajalikkusele viitavad materjalid	
	LISA 5 Riikliku programmi juhtimine	

1. SISSEJUHATUS

Vajadus riikliku programmi järele

Riikliku programmi "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007" elluviimise vajadus on määratletud 10.06.1998.a Riigikogu vastuvõetud *Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda* dokumendis:

Muutunud sise- ja välisolukord eeldab Eesti integratsioonipoliitikal järgmist sammu. See samm peab lähtuma rahvusvaheliselt üldtunnustatud tavadest ja Eesti põhiseaduslikest põhimõtetest, meie tänastest riiklikest ja ühiskonna huvidest, sihist tagada ühiskonna kiire moderniseerumine Euroopa Liiduga ühinemise kontekstis, säilitades seejuures nii sisestabiilsuse kui ka orientatsiooni eesti kultuuri kaitsele ja edasiarendamisele.

Riikliku programmi väljatöötamisel osalejad

Vastavalt Vabariigi Valitsuse 02.03.1999.a vastu võetud dokumendile "Mitte-eestlaste integratsioon Eesti ühiskonda: Vabariigi Valitsuse tegevuskava" toimus 1999. aastal Eesti ühiskonnas aset leidvat integratsiooni käsitleva riikliku programmi väljatöötamine aastateks 2000-2007.

Riikliku programmi väljatöötamise eest vastutav institutsioon oli vastavalt Vabariigi Valitsuse tegevuskavale Integratsiooni Sihtasutus (asutatud Vabariigi Valitsuse poolt 31.03.1998.a). Integratsiooni Sihtasutusele antud ülesande paremaks täitmiseks reorganiseeriti senine *Demograafia ja etniliste vähemuste Eesti ühiskonda integreerumise küsimustega tegeleva asjatundjate komisjon* 1999.a juunis ümber *Etniliste vähemuste Eesti ühiskonda integreerumise küsimustega tegelevaks asjatundjate komisjoniks*, mille uue koosseisu ja nimetuse kinnitas Vabariigi Valitsus 08.07.1999.a. Riikliku programmi tööversioone ette valmistanud ja läbi vaadanud asjatundjate komisjoni koosseisu kuulusid minister Katrin Saks (komisjoni esimees), minister Tõnis Lukas, Riigikogu liikmed Marju Lauristin, Vladimir Velman, Mart Meri, Mihhail Stalnuhhin, Kristiina Ojuland, Sergei Ivanov ja Peeter Olesk, Ida-Viru maavanem Rein Aidma, Andra Veidemann, Gea Rennel, Jelena Jedomskihh, Jana Krimpe, Marje Pavelson, Rein Taagepera, Pavel Ivanov, Raivo Vetik, Hagi Šein, Mart Rannut, Mati Heidmets, Sergei Tšernov ja Kaja Kuivjõgi. Komisjoni juures tegutses töögrupp koosseisus Mart Rannut, Tanel Mätlik, Kai Võlli ja Estel Aare. Töögrupp kogus riikliku programmi tööversioonide jaoks informatsiooni ja ettepanekuid ministeeriumitelt ning nende allasutustelt, maavalitsustelt, kõrgkoolidelt, uurimisinstituutidelt ning teistelt asutustelt ja organisatsioonidelt. Komisjoni töökoosolekutel osalesid külalistena Rahvusvahelise Rahvuskultuuride Ühenduste Liidu "Lüüra", Eestimaa Rahvuste

Ühenduse ja Integratsiooni Sihtasutuse esindajad. Riikliku programmi tööversioonide kohta esitasid asjatundjate komisjonile ettepanekud Presidendi Ümarlaud, Rahvusvaheline Rahvuskultuuride Ühenduste Liit "Lüüra", Eestimaa Rahvaste Ühendus, Ida-Viru Rahvuskultuuriseltside Ümarlaud, kolmanda sektori organisatsioonid, mitmed rahvusvahelised organisatsioonid jt.

Riikliku programmi eesmärgid

Riiklikus programmis käsitletakse Eestit kui ühiskonda, kus inimesi siduvatele ühisjoontele lisaks on olemas ka keeleline ja kultuuriline mitmekesisus. Seetõttu saab kõnelda integratsiooni toimumisest Eesti ühiskonna sees, kus stabiilsuse ja sidususe allikaks on kõigile ühiskonna liikmetele nii ühise kui ka erineva tunnustamine.

Teisisõnu, integratsioon Eesti ühiskonnas tähendab ühelt poolt *ühiskonna ühtlustumist* - kõiki ühiskonna liikmeid ühendava tekitamist ja edendamist - ning teiselt poolt *etniliste erinevuste säilitamise võimaldamist* - võimaluste pakkumist etnilistele vähemustele säilitada oma kultuurilist ja etnilist eripära. Oluline on seejuures, et integratsioon on selgelt kahepoolne protsess - *ühiskonna ühtlustumisest võtavad võrdselt osa nii eestlased kui mitte-eestlased*.

Riikliku programmi kaudu toetatava integratsiooniprotsessi väljundiks on Eesti mudel mitmekultuurilisest ühiskonnast, mida iseloomustavad *kultuurilise pluralismi, tugeva ühisosa ning eesti kultuuriruumi säilitamise ja arendamise põhimõtted*.

Ühiskonna liikmeid siduv ühisosa koosneb üldistest humanistlikest ja demokraatlikest väärtustest, ühisest teabeväljast ja eestikeelsest keskkonnast, ühistest riiklikest institutsioonidest ning ühistest väärtustest, mis põhinevad Eesti ajaloo tundmisel ja Eesti Vabariigi kodanikuks olemise ning Eesti ühiskonna mitmekultuurilisuse teadvustamisel.

Etniliste vähemuste keeled, etnilised traditsioonid, religioossed uskumused, perekondlikud traditsioonid ja isiklikud elustiilid *ei pea* olema ühised kõigile ühiskonna liikmetele, sest kuuluvad iga indiviidi erahuvide valdkonda, kus on olemas võimalused nende edendamiseks.

Riikliku programmiga toetatavat protsessi ühiskonnas kirjeldatakse täpsemalt järgmiste põhivaldkondade ja -eesmärkide kaudu nende ühtsuses ja vastastikusel koostoimes:

Keelelis-kommunikatiivne integratsioon, st. ühise teabevälja ja eestikeelse keskkonna taastootmine kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse tolerantsuse tingimustes;

Õiguslik-poliitiline integratsioon, st. Eesti riigile lojaalse elanikkonna kujunemine ja Eesti kodakondsuseta inimeste arvu vähenemine;

Sotsiaal-majanduslik integratsioon, st. senisest suurema konkurentsivõime ja sotsiaalse mobiilsuse saavutamine ühiskonnas sõltumata etnilisest või keelelisest tunnusest.

Riikliku programmi pearõhk on keelelis-kommunikatiivse integratsiooni soodustamisel ühiskonnas, kuid samas peetakse integratsiooni edukaks toimumiseks oluliseks ka õiguslik-poliitiliste ja sotsiaal-majanduslike eesmärkide saavutamist. Ehkki riiklik programm otseselt ei tegele seadusandluse alase tegevusega, on väga oluline, et Eesti Vabariigis vastu võetud õigus- ja normatiivaktid soodustavad riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist - et riikliku programmi toetusel toimuva mitmekultuurilise ühiskonna arenguga areneb vastav seadusandlus. Ühtlasi on tähtis siduda riikliku programmi tegevused teiste sarnaste sotsiaal-majanduslike ja regionaalsete arengukavadega.

Alamprogrammid ja -eesmärgid

Lähtudes ülaltoodust on riiklikus programmis määratletud 4 alamprogrammi, millele vastavad järgmised alameesmärgid:

Alamprogramm "Haridus" - vastavalt alameesmärkidele A "Põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel" ja B "Keskkhariduse omandanud noored valdavad olme- ja tööalaseks suhtluseks vajalikul määral keelt, suudavad õppida eesti keeles"

Alamprogramm "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur" - vastavalt alameesmärgile "Etnilistel vähemustel on võimalused emakeelse hariduse saamiseks ja oma kultuuri säilitamiseks"

Alamprogramm "Täiskasvanute eesti keele õpe" - vastavalt alameesmärgile "Täiskasvanud mitte-eestlastele on loodud võimalused eesti keele oskuse parandamiseks ja sotsiokultuurilise pädevuse tõstmiseks"

Alamprogramm "Ühiskonnapädevus" - vastavalt eesmärgile "Eesti elanikkond on ühiskonnapädev", mis jaguneb alameesmärkideks A "Eesti elanikud osalevad aktiivselt kodanikuühiskonna arendamisel sõltumata nende rahvusest ja emakeelest", B "Eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakud on riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist soodustavad" ja C "Tõsiste sotsiaalsete erivajadustega elanikkonna gruppide olukorra paranemine".

Riikliku programmi elluviimine toimub valitsusasutuste, maavalitsuste, kohalike omavalitsuste, teadusasutuste ja ülikoolide ning kolmanda sektori organisatsioonide vahelises tihedas koostöös. Riikliku programmi rahastatakse nii riigieelarveliste vahenditega kui ka välisabiga.

Lisaks sellele on kavas riikliku programmi ressursside ja muude vahendite, sealhulgas kohalike omavalitsuste poolt eraldatu kooskõlastatud kasutamine.

2. TAUST

Seadusandlik taust

Õigus- ja normatiivaktide toetav roll alamprogrammides

Üldine eesmärk kõikide alamprogrammide juures – Eesti Vabariigis vastu võetud õigus- ja normatiivaktid soodustavad riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist

On väga oluline, et Eesti Vabariigis vastu võetud õigus- ja normatiivaktid soodustavad riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist - et mitmekultuurilise ühiskonna arenguga areneb vastav seadusandlus.

Oma iseloomult on õigus- ja normatiivaktide alane arendustegevus alameesmärke toetav ning sellealased tegevused tulenevad alamprogrammide vajadustest ja tulemustest.

Rahvusvahelised lepingud ja muud õigusaktid, millega Eesti Vabariik on ühinenud

Eesti Vabariik on lepinguosaline järgmistes põhilistes Euroopa Nõukogu rahvusvahelistes inimõigusalastes lepingutes¹:

1. Euroopa kultuurikonventsioon. Pariis, 19.12.1954. Eestis jõustus 7.mail 1992.
2. Euroopa Nõukogu statuut. London, 5.05.1949. Eestis jõustus 14.mail 1993.
3. Euroopa Nõukogu konventsioon inimõiguste ja põhivabaduste kaitseks. Rooma, 4.11.1950. Eestis jõustus 16. aprillil 1996.
  - Esimene protokoll Euroopa Nõukogu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Pariis, 20.03.1952. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 2 Euroopa Inimõiguste Kohtu pädevusest anda nõuandvaid arvamusi. Strasbourg, 6.05.1963. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 3 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 4 teatud õiguste ja vabaduste kindlustamisest, mis ei ole lülitatud konventsiooni ja sellega kaasnevasse esimesse protokollis. Strasbourg, 16.09.1963. Eestis jõustus koos konventsiooniga.

---

¹ Vastavalt ülevaatele *Inimõigused Eestis*. ÜRO Arenguprogramm. Tallinn, 1998.

- Protokoll nr. 5 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 6 surmanuhtluse kaotamise kohta. Strasbourg, 28.04.1983. Eestis jõustus 10. aprillil 1998.
  - Protokoll nr. 7 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Strasbourg, 22.11.1984. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 8 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 9 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Rooma, 6.11.1990. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 10 inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni juurde. Strasbourg, 25.03.1992. Eestis jõustus koos konventsiooniga.
  - Protokoll nr. 11 konventsiooniga loodud kontrollmehhanismi ümberkorraldamiseks. Strasbourg, 11.05.1994. Eestis jõustus 1. novembril 1998.
4. Piinamise ja ebainimliku või alandava kohtlemise või karistamise tõkestamise Euroopa konventsioon. Eestis jõustus 1. märtsil 1997.
    - Lisaprotokoll nr. 1. Strasbourg, 4. 11. 1993.
    - Lisaprotokoll nr. 2. Strasbourg, 4. 11. 1993.
  5. Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon. Strasbourg, 5.11.1992. Eestis jõustus 1. veebruaril 1998.

Eesti Vabariik on ühinenud järgmiste ÜRO inimõiguslepingutega²:

1. Genotsiidi vältimise ja karistamise konventsioon. 09. 12. 1948. Eestis jõustus 19. jaanuaril 1992.
2. Rahvusvaheline konventsioon rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. 21.12.1965. Eestis jõustus 20. novembril 1991.
3. Majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvaheline pakt . 16. 12. 1966. Eestis jõustus 21. jaanuaril 1992.
4. Rahvusvaheline pakt kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta. 16. 12. 1966. Eestis jõustus 21. jaanuaril 1992.
5. Fakultatiivne protokoll kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti juurde . 16.12.1966. Eestis jõustus 21. jaanuaril 1992.
6. Konventsioon aegumistähtaja mittekohaldamisest sõjakuritegude ja inimsusvastaste kuritegude suhtes. 26.11.1968. Eestis jõustus 19. jaanuaril 1992.

---

² Vastavalt ülevaatele *Inimõigused Eestis*. ÜRO Arenguprogramm. Tallinn, 1998.

7. Apartheidikuriteo tõkestamise ning selle eest karistamise rahvusvaheline konventsioon. 30.11.1973. Eestis jõustus 20. novembril 1991.
8. Konventsioon naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta. 18.12.1979. Eestis jõustus 20. novembril 1991.
9. Piinamise ning muude julmade, ebainimlike või inimväarikust alandavate kohtlemis- ja karistamisviiside vastane konventsioon. 10.12.1984. Eestis jõustus 20. novembril 1991.
10. Rahvusvaheline konventsioon apartheidide vastu spordis. (10.12.1985. Eestis jõustus 20. novembril 1991.
11. Lapse õiguste konventsioon. 20.11.1989. Eestis jõustus 20. novembril 1991.
12. Pagulasseisundi konventsioon 28.07.1951 ja 31. jaanuari 1967. a pagulasseisundi protokoll. Eestis jõustus konventsioon 9. juulil 1997 ja protokoll 10. aprillil 1997.

Riikliku programmi eesmärkidega seotud olulisemad Eesti Vabariigi õigusaktid

Eesti Vabariigi põhiseadus

Eesti Vabariigi põhiseadus määrab kindlaks põhimõtte tagada eesti rahvuse ja kultuuri kestmine läbi aegade, kaitstes samal ajal kõigi Eesti elanike inimõigusi ja vabadusi, sõltumata nende rahvusest, usutunnistusest, keelest või kodakondsusest.

Kodakondsuse seadus

Seadus määratleb Eesti kodaniku mõiste (1.peatükk), Eesti kodakondsuse omandamise ja saamise tingimused (2.peatükk), alaealisena Eesti kodakondsuse saamise tingimused (3.peatükk), Eesti kodakondsuse taastamise tingimused (4.peatükk), Eesti kodakondsuse saamise ja taastamise korra (5.peatükk) ning Eesti kodakondsuse kaotamise tingimused ja korra (6.peatükk) ning muud tingimused (7.peatükk).

Välismaalaste seadus

Seadus määratleb välismaalase mõiste(1.peatükk), sisserände piirarvu (2.peatükk), passinõuded (3.peatükk), viisa, elamis- ning tööloaga seonduva (4.peatükk), asjaoludest teada andmise ning õigusliku vastutuse (5.peatükk) ning muud tingimused (6.peatükk).

Keeleseadus

Seadus määrab kindlaks eesti keele staatuse riigikeelena (1.peatükk), võõrkeelte kasutamise riigiasutustes ja kohalikes omavalitsustes (2.peatükk), vähemusrahvuse keele kasutamise vähemusrahvuste kultuuriomavalitsustes (3.peatükk), keelte kasutamise muudes

valdkondades (4.peatükk), nimede, nimetuste ja teabega seonduva (5.peatükk) ning muud tingimused (6.peatükk).

Vähemusrahvuse kultuuriautonoomia seadus

Seadus määrab kindlaks vähemusrahvuse ja vähemusrahvuse kultuuriautonoomia mõisted, vähemusrahvusesse kuuluvate isikute õigused ning kultuuriomavalitsuse põhieesmärgid (1.peatükk), määratleb vähemusrahvuste rahvusnimekirjad (2.peatükk), vähemusrahvuse kultuuriomavalitsuse juhtorganid ja nende moodustamise korra (3.peatükk), kultuuriomavalitsusasutused ja nende tegevuse finantseerimise alused (4.peatükk), vähemusrahvuse kultuuriomavalitsusasutuste tegevuse lõpetamise korra (5.peatükk).

Riikliku programmi väljatöötamine on jätkuks Eesti riigi senisele tegevusele integratsiooniprobleemide lahendamisel:

- 1990. aastal loodi Riigikantselei (hiljem Haridusministeeriumi) alluvuses Riigi Keeleamet keeleõppe ning keelealase planeerimise ja järelevalve tagamiseks. 1997. aastal reorganiseeriti amet keeleseaduse täitmise järelevalvet teostavaks Keeleinspektsiooniks.
- Alates 1992. aastast on mitmes Vabariigi Valitsuse koosseisus olnud ühe portfelli ministri, rahvastikuminstri ametikoht. Rahvastikuminstriid on olnud Klara Hallik (1992), Peeter Olesk (1993 - 1994), Andra Veidemann (1997 - 1999), Katrin Saks (1999 -). Ministri peamiste ülesannete hulka kuuluvad rahvastikualased ning etniliste vähemuste Eesti ühiskonda integreerumise küsimused.
- 1993. aastast on riigieelarvest finantseeritud eesti keele konsultatsioone kodakondsuse taotlejale.
- 1993. aastal moodustas Vabariigi President rahvusvähemuste ja kodakondsuseta isikute esindamiseks nõuandva organi, Presidendi Ümarlaua.
- 1995. aastal loodi haridusministri valitsemisalas Keeleasjade Komisjon. Komisjon likvideeriti 1999. aastal.
- 1996. aastast töötab haridusministri moodustatud teadusasutuste vaheline töögrupp, mille ülesandeks on analüüsida võimalusi mitte-eestlaste sotsiaalseks ja kultuuriliseks integreerumiseks Eesti ühiskonda ning venekeelse hariduse tulevikku.
- 1996. aastal loodi Eesti Keelestrateegia Keskus lähema 10-15 aasta keeleõppestrateegia väljatöötamiseks ja erinevate keeleprojektide koordineerimiseks. 1997. aasta veebruaris moodustati keelestrateegia väljatöötamiseks ekspertidest koosnev tööühm.
- 16.07.1997.a moodustas Vabariigi Valitsus 17-liikmelise asjatundjate komisjoni demograafia ja etniliste vähemuste Eesti ühiskonda integreerumise käsitlemiseks ja Vabariigi Valitsusele ettepanekute

tegemiseks. Komisjoni peaülesandeks sai riikliku integratsioonipoliitika lähtealuste väljatöötamine.

- 20.01.1998.a kiideti Vabariigi Valitsuses heaks Haridusministeeriumis valminud *Muukeelse kooli arenduskava: ühtse Eesti haridussüsteemi kujundamine, tegevuskava 1997 – 2007*.
- 10.02.1998.a kiitis Vabariigi Valitsus heaks asjatundjate komisjoni esitatud dokumendi *Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda* eelnõu. Dokumenti arutati Riigikogus ja võeti 10.06.1998.a vastu.
- 31.03.1998.a asutas Vabariigi Valitsus Integratsiooni Sihtasutuse, kelle ülesanne on algatada ja toetada integratsioonile suunatud projekte. Integratsiooni Sihtasutuse nõukogu juhatab rahvastikuminiister ning selle liikmeteks on siseminister, haridusminister, mitmed Riigikogu liikmed ning esindajad ministeeriumitest, ÜRO Arenguprogrammist, Eesti kõrgkoolidest ja Ida-Viru Maavalitsusest.
- Vabariigi Valitsus eraldas integratsiooni soodustavateks tegevusteks 1998. a. riigieelarvest 6 miljonit krooni.
- 21.04.1998.a kiitis Vabariigi Valitsus heaks *Muukeelse elanikkonna keeleõppestrateegia*, mis määratleb mitte-eestlastele eesti keele õpetamise põhisuunad ja eesmärgid lähema aastakümne jooksul.
- 27.08.1998.a kirjutasid Vabariigi Valitsuse ning Soome, Rootsi, Taani, Norra ja ÜRO Arenguprogrammi esindajad alla lepingule projekti *Toetus riiklikule programmile mitte-eestlaste integreerumiseks Eesti ühiskonda* käivitamiseks. Projekti kogumaht on 1,34 miljonit USA dollarit ja selle kestuseks 2,5 aastat.
- Septembris 1998 kirjutasid Vabariigi Valitsuse, Euroopa Liidu ja ÜRO Arenguprogrammi esindajad alla lepingule projekti *Euroopa Liidu Phare Eesti keele õppe programm* käivitamiseks. Projekti kogumaht on 1,4 miljonit eurot ja selle kestuseks 2,5 aastat.
- Vabariigi Valitsus eraldas integratsiooni soodustavateks tegevusteks 1999.a riigieelarvest 5,7 miljonit krooni.
- 02.03.1999.a võttis Vabariigi Valitsus vastu tegevuskava *Mitte-eestlaste integratsioon Eesti ühiskonda*, mis nägi ette sellealase riikliku programmi väljatöötamise 1999. aastal. Tegevuskava järgi vastutab riikliku programmi väljatöötamise ja integratsioonialaste tegevuste toetamiseks riigieelarvest eraldatud vahendite kasutamise eest Integratsiooni Sihtasutus.
- Riikliku programmi väljatöötamise paremaks korraldamiseks reorganiseeris Vabariigi Valitsus 08.07.1999.a senise asjatundjate komisjoni; uue komisjoni esimeheks nimetati minister Katrin Saks. 1999. aastal oli asjatundjate komisjoni põhiülesandeks riikliku programmi eelnõu väljatöötamine koostöös Integratsiooni Sihtasutuse ja teiste osapooltega.

- 1999. aastal käivitati koostöös CIDA ja Toronto Koolivalitsusega projekt *Keelekümblus Eesti koolides* käivitamiseks. Projekti kogumaksumus on 3,624 miljonit Kanada dollarit 4 aasta jooksul, sellest 1,86 miljonit Kanada dollarit CIDA ja Toronto Koolivalitsuse panus, 1,764 miljonit Kanada dollarit Eesti riigi panus. Samuti toetab projekti Soome 47 600 Kanada dollariga ja Euroopa Nõukogu.

Vabariigi Valitsuse ja valitsusasutuste programmiliste sammude kõrval on oluline osa teistel osapooltel, sh Ida-Viru Maavalitsusel, ÜRO Arenguprogrammil, erinevatel kolmanda sektori organisatsioonidel ja kõrgkoolidel.

Varasemad kontseptuaalsed ja strateegilised dokumendid

ÜRO Arenguprogrammi eestvõttel 1997. aastal koostatud dokument *Muulaste integratsioon Eesti ühiskonda: sihiseadeid* on olnud aluseks nii Vabariigi Valitsuse poolt 1998-1999.a vastu võetud integratsioonialastele dokumentidele kui ka käesolevale programmile. *Muulaste integratsioon Eesti ühiskonda: sihiseadeid* käsitles integratsiooni, lähtudes ühiskonnagruppide hoiakutest ning valdkonna poliitilistest, kultuurilistest, hariduslikest, meedia- ning majandus- ja regionaalpoliitika aspektidest – samadest teemadest, mis on laiemalt või kitsamalt hõlmatud käesoleva programmiga.

10.06.1998.a Riigikogu vastu võetud dokument *Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda* oli loogiliseks jätkuks dokumendile *Muulaste integratsioon Eesti ühiskonda: sihiseadeid* ning tõi kontsentreeritult välja edaspidise riikliku integratsioonipoliitika peamised rõhuasetused ja eesmärgid. *Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda* on aluseks ka käesolevale riiklikule programmile, mis paljus keskendub muukeelse hariduse valdkonnas tehtavatele muudatustele, pöörates palju tähelepanu laste ja noorte sihtrühmale. Integratsiooniprotsessi teiseks oluliseks ülesandeks on mitte-eestlaste etnilise identiteedi säilitamise võimaldamine; seetõttu pöörab riiklik programm eraldi tähelepanu ka mitte-eestlaste emakeelse hariduse saamise ja kultuuri säilitamise võimalustele.

02.03.1999.a võttis Vabariigi Valitsus vastu tegevuskava *Mitte-eestlaste integratsioon Eesti ühiskonda*, mis määratles riikliku programmi koostamise ajakava koos vastutavate institutsioonidega. Samas määratleti tegevuskavas esmakordselt riiklikul tasemel ka integratsiooni tulemusena tekkiva Eesti mitmekultuurilise ühiskonna olemus.

Lähtudes nimetatud kontseptuaalsetest dokumentidest ja strateegilistest kavadest on koostatud riikliku programmi põhi- ja alameesmärgid. Sihiks on olnud selgete ja mõõdetavate tulemustega ülesannete püstitamine.

Riikliku programmiga seotud arengukavad ja strateegiad

Samaaegselt riikliku programmi koostamisega koostatakse mitmeid sotsiaalmajanduslikke ja regionaalseid arengukavu ja strateegiaid, mis hõlmavad sihtgruppide ka mitte-eestlasi, sealhulgas Ida-Viru regioonis. Vältimaks tegevuste võimalikku dubleerimist, on riiklik programm keskendunud eeskätt hariduse-, kultuuri-, meedia- ja seadusandluse valdkonna meetmetele.

Samas on nimetatud valdkonnad väga tihedalt seotud sotsiaalmajanduslike probleemide lahendamise ja Eesti eri regioonides. Seega toimub riikliku programmi elluviimine kooskõlas teiste sotsiaalmajanduslike ja regionaalsete arengukavade ja strateegiatega.

Euroopa Liiduga ühinemise kontekstis 1999.a koostatud *Riiklik arengukava* käsitleb muu hulgas esmase kutsehariduse ja kutsekõrghariduse edendamist, täiend- ja ümberõppe võimaluste avardamist ja kvaliteedi parandamist, riskigruppidesse kuuluvatele isikutele tööturule ja haridusele juurdepääsu tagamist, meeste ja naistele võrdsete võimaluste loomist tööturul, tööhõive ja koolituse tugisüsteemide tihendamist. Riiklik arengukava on aluseks üksikasjalikumate avaliku sektori, Euroopa Liidu, Eesti riigi, erasektori jt rahaliste vahenditega teostatavate tegevuskavade teostamisel.

03.11.1998.a Vabariigi Valitsuse kinnitatud *Ida-Viru regionaalse arengukava põhijooned aastateks 1998-2003* näeb ette Ida-Virumaa kujundamise mitmekultuuriliseks, mitmekesise majandusliku ja sotsiaalse struktuuriga regiooniks, mis on tuntud ja edukas Eestis ja Euroopas. Arengukava keskendub kolmele uude struktuurile kujundavale ja keskkonda oluliselt muutvale valdkonnale: transport ja transiit, haridus, turism ja puhkemajandus.

Ida-Virumaa sotsiaalplaan (koostatud 1999.a) lähtub maakonnas probleemseks kujunenud tööhõive probleemistikust. Tööpuudus tingib ka paljude teiste sotsiaalprobleemide teravnemise (kuritegevus, alkoholism, narkomaania, kodutus jms). Seetõttu on sotsiaalplaan koostatud esmase tegevusjuhiseks edasiste konkreetsete tegevuste planeerimiseks ja läbiviimiseks maakonnas nii tööturu- kui ka regionaal- ja majanduspoliitika alal.

16.11.1999.a Vabariigi Valitsuse vastu võetud *Eesti regionaalarengu strateegia* määrab kindlaks riigi regionaalpoliitika alused ja harupoliitikate piirkondliku mõju suunamise lähtekohad Euroopa Liiduga liitumise eelsel perioodil. Regionaalarengu strateegias on seatud eesmärk saavutada kõigis piirkondades elanike stabiilselt kõrge elukvaliteet (turvalised ja head elutingimused, sissetulekud, eneseteostuse võimalused), mis tähendab riigi regionaalarengu tasakaalustamist kohalike arengueelduste tugevdamise ja nende

maksimaalse ärakasutamise teel ning aitab sellega kaasa riigi üldisele makromajanduslikule ja sotsiaalsele arengule. Mitmed strateegias ette nähtud programmid hõlmavad teiste piirkondade kõrval ka Ida-Viru regiooni; tööstuspiirkondade programmi põhisihata on Ida-Virumaa.

3. PÕHIEESMÄRGID

3.1. Miks on riiklik programm on vajalik

Nõukogude Liidu perioodil toimunud ulatusliku migratsiooni tagajärjel on Eestis moodustunud vene keelt esimese keelena kasutatav kogukond, mille paljudel liikmetel puudub piisav väljund Eesti ühiskonda. Keeleline tunnus määrab suures osas nende inimeste võimaliku töö- ja elukoha, saadava hariduse ning ühiskondliku mobiilsuse. Alates 1990-ndate aastate keskelt läbiviidud sotsioloogilised uuringud viitavad mudeli «kaks ühiskonda ühes riigis» olemasolule Eestis, mis võib saada ohtlikuks nii sotsiaalselt kui julgeolekupoliitiliselt. Eriti murettekitav on asjaolu, et just paljud mitte-eesti noored ei leia piisavalt rakendusvõimalusi. Samas loob kasvav tööpuudus soodsa pinnase kuritegevuse levikule ühiskonnas.

Siiski on ka positiivseid märke. 1999. aasta jaanuaris läbiviidud küsitlus osutas integratsiooniprotsessi jõudmisele kohanemise ja tolerantsuse faasi.³ Integratsioon tervikuna on suunatud tasakaalustatud ja demokraatliku mitmekultuurilise ühiskonna tekkimisele, kuid on selge, et see on aastakümneid kestev keeruline ja ka vastuoluline protsess, mis vajab pikaajalist ning süsteemset Eesti riigi toetust.

3.2. Integratsiooni olemus ja põhieesmärgid

Eesti ühiskonna integratsiooni *olemuse* kujundavad kaks protsessi: ühelt poolt ühiskonna sotsiaalne *ühtlustumine* eesti keele oskuse ja Eesti kodakondsuse omandamise alusel ning teiselt poolt etniliste *erinevuste säilimise võimaldamine* etniliste vähemuste kultuuriliste õiguste tunnustamise alusel. Ühiskonna ühtlustumine tähendab nii eestlaste kui mitte-eestlaste integreerumist neid liitva ühisosa ümber.⁴ Etniliste erinevuste säilitamise võimaldamine tähendab tingimusi ühiskonnas oma etnilise identiteedi edendamiseks sellest huvitatud indiviidide poolt, kes kuuluvad etnilistesse vähemustesse.

Mitte-eestlaste sihtgrupi puhul väljendub integratsioon nende barjääride järkjärgulises kadumises, mis praegu takistavad paljudel mitte-eestlastel olemast konkurentsivõimelised Eesti tööjõuturul, saamast osa siinsetest haridusvõimalustest, osalemast kohalikus kultuuri- ja poliitikaelus. Need barjäärid on ennekõike seotud eesti keele oskuse ja kohaliku

---

³ Vt Pettai, I. ja Proos, I. *Integratsioon kui kokkulepe kahe rahvusühik vahel*. Kommenteeritud andmebaas. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn, 1999.

⁴ Tugeva ühisosa määratlust vt punkt 3.4

kultuuri tundmise puudulikkusega, ebakindla õigusliku staatusega, aga ka kiiretest ühiskonnamuutustest johtuvate hirmude ja eelarvamustega. *Eestlaste sihtgrupi puhul* väljendub integratsioon tõrjuva hoiaku taandumises etniliste vähemuste suhtes mitmekultuurilise ühiskonnamudeli tunnustamise kontekstis ning hirmu vähenemises oma rahvusliku identiteedi ning kultuuriruumi säilimise suhtes.

Kuna integratsioon sisaldab elemente, mis teatud juhtudel võivad sattuda omavahel vastuollu (ühtlustumine ja erinevuste säilitamine on vastassuunalised protsessid), siis tuleb täpsustada, missugust ühiskonna ühtlustumist ja erinevuste säilitamist konkreetses ühiskonnaelu sfäärides silmas peetakse. Selleks tuleb eristada järgmisi integratsiooni *põhivaldkondi* nende ühtsuses ja vastastikus koostoimes:

Keelelis-kommunikatiivne integratsioon, st ühise teabevälja ja eestikeelse keskkonna taastootmine kultuurilise mitmekesisuse ja vastastikuse tolerantsuse tingimustes;

Õiguslik-poliitiline integratsioon, st Eesti riigile lojaalse elanikkonna kujunemine ja Eesti kodakondsuseta inimeste arvu vähenemine;

Sotsiaal-majanduslik integratsioon, st senisest suurema konkurentsivõime ja sotsiaalse mobiilsuse saavutamine ühiskonnas sõltumata etnilisest või keelelisest tunnusest.

Integratsiooni põhieesmärgid valdkondade kaupa

Keelelis-kommunikatiivse integratsiooni vajadus tuleneb asjaolust, et paljude mitte-eestlaste eraldatus Eesti ühiskonnast on tingitud nende puudulikkusest eesti keele oskusest. Ühise eestikeelse keskkonna kujundamine toimub paralleelselt etniliste vähemuste keele ja kultuurilise identiteedi edendamiseks soodsate tingimuste loomisega. Endast erineva sallimine ning vastastikune tunnustamine kujundavad Eestist avatud mitmekultuurilise ühiskonna. Eestlaste ja mitte-eestlaste positiivsed hoiakud üksteise suhtes toetavad ühise teabevälja kujunemist ning väärtustavad eestikeelset keelekeskkonda kui riiklustunnust. Valdakonniti eeldab see järgmist:

(a) *haridus* – Eesti haridussüsteem kujuneb keskseks integratsioonivaldkonnaks. Õpetajad on ette valmistatud tööks mitmekeelse ja -kultuurilise õpilaskonnaga; on loodud Eestikesksed õpikud ja õppevahendid. Muukeelse põhikooli lõpetanud noortel pole keelelisi ega kultuurilisi barjääre haridustee jätkamisel või tööturul konkureerimisel. Samas toetab riik etnilisi vähemusi emakeelse hariduse ja kultuuri edendamisel ja pedagoogilise kaadri ettevalmistamisel;

(b) *eesti keele oskus* – mitte-eestlaste eesti keele oskus paraneb märgatavalt ning eesti keel muutub valdavaks suhtlemise

keeleks ühiskonnas. Muukeelse põhikooli lõpetajatel ei ole vaja peale koolieksamite sooritada lisaeksameid, et taotleda Eesti kodakondsust;

- (c) *hoiakute muutumine ühiskonnas* – suhtumine “mitte-eestlased kui probleem” asendub hoiakuga “mitte-eestlased kui arengupotentsiaal”, “mitte-eestlased kui osalejad Eesti edendamisel.” Riigipoolne selge huvi mitte-eestlaste, eriti aga kasvava põlvkonna perspektiivide vastu Eestis loob vajaliku poliitilise õhustiku tegelikuks integratsiooniks, kus mitte-eestlaste seas kujuneb osalemisvalmidus ühiskonna asjades ning eestlased aktsepteerivad Eesti ühiskonna mitmekultuurilisust.

Õiguslik-poliitilise integratsiooni vajadus tuleneb sellest, et umbes 25% Eesti elanikkonnast ei oma Eesti kodakondsust ning umbes 17% ei oma ühegi riigi kodakondsust. Integratsiooni eesmärk on Eesti kodakondsusega inimeste arvu suurenemine ja eestlastele ning mitte-eestlastele ühisel teabeväljal ning Eesti mitmekultuurilisuse respektseerimisel põhineva riigi-identiteedi kujunemine. Valdkonniti eeldab see järgmist:

- (a) *kodakondsus* – Eestis luuakse olukord, mis võimaldab kodakondsust soovitel mitte-eestlastel selle saamise tingimused ka täita vastavalt seadusele. Naturalisatsiooniprotsess muutub tulemuslikumaks ja tõhusamaks. Mitte-eestlaste poliitilist integreerumist Eesti ellu väljendab juriidiliselt Eesti kodakondsuse omamine;
- (b) *poliitilistes struktuurides osalemine* – Eesti poliitilisel maastikul kujuneb nii eestlaste kui mitte-eestlaste seas sarnane poliitiline pluralism;
- (c) *lojaalsus* – mitte-eestlased tajuvad end Eesti ühiskonna täieõiguslike liikmetena ning tunnevad ka oma vastutust Eesti riigi hea käekäigu eest.

Sotsiaal-majandusliku integratsiooni vajadus on seotud tarbega vältida olukorda, kus inimese rikkus või vaesus ja edukus või edutus karjääriredelil oleksid tugevalt seotud etnilise tunnusega. Praegu tulenevad paljud mitte-eestlaste probleemid nende ebapiisavast keeleoskusest ja sotsiaal-majanduslike ümberkorralduste keerukusest Ida-Virumaal. See on toonud kõnealuses piirkonnas kaasa suurema tööpuuduse ja sotsiaalse tõrjutuse. Eduka sotsiaal-majandusliku integratsiooni aluseks on ühelt poolt keeleõppe tõhustamine, arvestades regionide keelelist eripära ning teiselt poolt vastavate teadusuuringutega ette valmistatud regionaalpoliitika elluviimine. Valdkonniti eeldab see järgmist:

- (a) *osalemine Eesti ühiskonna elus* – vähenevad barjäärid, mis seni piiravad mitte-eestlaste konkurentsivõimet tööjõuturul ja avalikus elus. Soodsamate tingimuste kujunedes osalevad nad laiemalt kolmanda sektori ühendustes, kultuuriloomes ja rahvusvahelises ideevahetuses;
- (b) *mitte-eestlaste regionaalse isoleerituse vähenemine* – riigipoolse ergutamise ja toetamise tulemusel suureneb nii eestlaste kui mitte-eestlaste riigisisene mobiilsus.

3.3. Üldised rõhuasetused.

- **Indiviidikesksus**

Indiviidikesksus tähendab, et ühiskonda integreerumine on indiviidi enda vaba valiku tulemus, mitte “ülaltpoolt” ettekirjutatud otsus. Indiviidi hoiakud ja arusaamad muutuvad eeskätt tema enda initsiatiivil, riigi ülesanne on luua seda soodustavad tingimused.

- **Suunatus noortele**

Riikliku programmi põhitähelepanu ja ka materiaalsed ressursid tuleb suunata eelkõige noortele (lasteaiad, koolid, huviringid, noorteühendused, noorsootöö asutused, suvelaagrid, spordiklubid ja -koolid ning üleriigilised spordiorganisatsioonid jmt.). Sihiks on, et noorest põlvkonnast saaks Eesti riiki ja maad koduks pidav ning seda väärtustav kodanikkond.

- **Integratsioon kui arengu väljakutse**

Oluline on teadvustada, et integratsioon ei välista ka vastuolusid ja konflikte, kuivõrd ühiskonna sotsiaalne ühtlustumine ning erinevuste säilimine on sageli vastassuunalised protsessid. Selles mõttes on avatus ning tolerantsus endast erineva suhtes üheks peamiseks väljakutseks Eesti ühiskonnale kui tervikule. Integratsioon on tõsine pingutus mitte-eestlaste jaoks, sest keeleoskus ja sellega seotud konkurentsivõime tekkimine ei tule iseenesest. Mitte-eestlaste hulgas levinud võõristav ja passiivne hoiak peab asenduma arusaamaga, et iga inimese väljavaade edukale tulevikule Eesti ühiskonnas sõltub eelkõige tema enda aktiivsusest ja koostöövõimelisusest. Kahtlemata on integratsioon tõsiseks väljakutseks ka eestlastele, eeldades Eesti kui rahvusriigi olemuse määratlemist mitte enam etnilisel, vaid poliitilisel alusel.

- **Kindlustunne kui integratsiooni alus**

Tegelik etniliste ja keeleliste barjääride murdumine ning sallivuse kujunemine ühiskonnas saab toimuda vaid olukorras, kus kõik osapooled tunnevad end kindlalt ja turvaliselt. Eestlaste jaoks tähendab see kindlust eestluse säilimise ja arengu suhtes. Mitte-eestlaste jaoks

tähendab see kindlust, et Eesti riigi poliitika pole suunatud nende väljatõrjumisele või sundassimileerimisele, võimaldades eestikeelse avaliku sfääri kõrval ka keelelist ja kultuurilist mitmekesisust. Kuna kahe eraldi seisva ühiskonna mudel suurendab objektiivselt mõlema poole ebakindlust, siis ei ole integratsioonil alternatiivi.

3.4. Integratsiooniprotsessi väljund: Eesti mitmekultuuriline ühiskond

Riikliku programmi kaudu toetatava integratsiooniprotsessi väljundiks on Eesti mudel mitmekultuurilisest ühiskonnast, mida iseloomustavad *kultuurilise pluralismi, tugeva ühisosa ning eesti kultuuriruumi säilitamise ja arendamise põhimõtted*. Nimetatud mudelis tuleb eristada indiviidide ja gruppide tasemeid. Integratsiooni otseseks subjektiks on inividid. Integratsioon indiviidide tasemel kujundab ühiskonna avalikus sfääris ühisosa, mis toimib eesti keele ning ühiste sotsiaalsete institutsioonide ja demokraatlike väärtuste alusel. Individuaalsuse põhimõttele toetuvat integratsiooni täiendab etnilistele gruppidele kuuluvate õiguste tunnustamine, mis väljenduvad kultuurilise pluralismi ning eesti kultuuriruumi säilitamise põhimõtetes.

- Kultuuriline pluralism

Eestis elavatele etnilistele vähemustele on tagatud nende keele ja kultuurilise eripära säilitamise võimalused, eeskätt emakeelse hariduse ja seltsielu korraldamisel. Samuti kuulub pluralismi mõistesse vähemuste kultuurilise eripära tutvustamine Eesti ühiskonnas. Seega, integratsiooni eesmärgiks on erinevate etniliste vähemuste kultuuride kohanemine Eestis, *mitte* nende assimileerimine eesti kultuuri. Integratsiooni erinevus keelelisest ja kultuurilisest assimilatsioonist seisneb selles, et eeldab kahte samaaegset protsessi: ühelt poolt etniliste gruppide keele ja kultuurilise eripära säilimise võimaldamist ja teiselt poolt nende gruppide koondumist Eesti ühiskonna tugeva ühisosa ümber.

- Tugev ühisosa

Mitmekultuuriline ühiskond saab edukalt toimida vaid siis, kui selle liikmeid seob piisav ühisosa. Ühisosa loob aluse üksteist rikastavaks suhtlemiseks ja ühishuvi tunnetamiseks ning aitab kaasa sellele, et eri rahvusesse kuuluvad inividid tunnevad end Eestis turvaliselt. Riikliku programmi peamiseks sisuks ongi toetada indiviidide integreerumist Eesti ühiskonna tugeva ühisosa ümber. Eesti ühiskonna tugev ühisosa on territoriaalselt määratletud Eestiga ning tugineb ühisele keelele – eesti keelele, mis on avaliku sfääri institutsioonide toimimise aluseks. Indiviidide integreerumine Eesti ühiskonnas tugeva ühisosa ümber toimub keelelis-kommunikatiivse, õiguslik-poliitilise ja sotsiaal-

majandusliku integratsiooni valdkondade eesmärkide saavutamise kaudu⁵. Tulenedes viimastest, koosneb Eesti ühiskonna tugev ühisosa järgmistest avaliku sfääri elementidest:

- (1) üldised humanistlikud ja demokraatlikud väärtused;
- (2) ühine teabeväli ja eestikeelne keskkond;
- (3) ühised riiklikud institutsioonid;
- (4) Eesti ajaloo põhifaktide tundmine, Eesti Vabariigi kodanikuks olemise väärtustamine ning Eesti ühiskonna mitmekultuurilisuse teadvustamine.

Eesti ühiskonna ühisossa kuuluvana *ei käsitleta erasfääri nähtusi* nagu etniliste vähemuste keel, etnilised traditsioonid, religioossed uskumused, perekondlikud traditsioonid ja isiklikud elustiilid. Nimetatud nähtused *ei pea* olema ühised kõigile ühiskonna liikmetele, sest kuuluvad iga indiviidi erahuvide valdkonda, kus on olemas võimalused nende edendamiseks.

- Eesti kultuuriruumi säilitamine ja arendamine

Ühiskondlikus dialoogis on kõik Eestis toimivad kultuurid võrdsed. Suhetes riigiga on aga eesti kultuuri seisund vähemuskultuuride omast erinev, kuivõrd Eesti omariikluse üks eesmärke on eesti kultuuriruumi säilitamine ja areng. Eesti ühiskond on mitmekultuuriline ning riigi ülesandeks on ka vähemustele kultuuriliste arenguvõimaluste loomine, kuid kõigile ühise kultuuriruumi mõttes Eesti on ja jääb eestikeskseks.

---

⁵ Riikliku programmi põhieesmärke vt punkt 3.2

4. PROGRAMMI STRUKTUUR

Riiklik programm "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007" määrab kindlaks integratsiooni põhieesmärgid kolmes valdkonnas:

- "Keelelis-kommunikatiivne"
- "Õiguslik-poliitiline"
- "Sotsiaal-majanduslik"

Põhieesmärkide kirjeldused on toodud riikliku programmi osas "3. Põhieesmärgid". Integratsiooniprotsesside pikkust arvestades on riikliku programmi põhieesmärgid pikaajalised, st 2007. aastast hiljem saavutatavad. Osas "6. Alamprogrammide" toodud riikliku programmi alameesmärgid tulenevad põhieesmärkidest ja on lühiajalised, st aastaks 2007 saavutatavad.

Õiguslik-poliitilise integratsiooni valdkonnas ei ole ette nähtud seadusandluse alast tegevuskava, kuna riiklik programm täidesaatva võimu dokumendina ühelt poolt lähtub olemasolevatest Eesti Vabariigis kehtivatest seadustest ja muudest õigusaktidest ning teiselt poolt on suunatud täitmiseks peamiselt valitsusasutustele ja nende allasutustele, kohalikele omavalitsustele ning kolmanda sektori organisatsioonidele. Samas on õigus- ja normatiivaktide alane arendustegevus väga oluline tingimus põhi- ja alameesmärkide saavutamiseks.

Sotsiaal-majandusliku integratsiooni alaseid ülesandeid ja meetmeid riiklik programm laiaulatuslikult ette ei näe, sest

- (a) keelelis-kommunikatiivsete ülesannete ja meetmete maht on riiklikus programmis suur ning sotsiaal-majanduslike meetmete lisamine muudaks kogu programmi juhtimise ja läbiviimise liiga keerukaks;
- (b) sotsiaal-majanduslikus valdkonnas on juba ette valmistatud või ettevalmistamisel arengukavad, mis on loetletud käesoleva programmi osas "2. Taust".

Riikliku programmi juhtkomitee ja alamprogrammide eest vastutajad kooskõlastavad oma tegevuse riikliku programmi ettevalmistamisel ja läbiviimisel nende institutsioonidega, mis vastutavad osas "2. Taust" loetletud arengukavade ja strateegiate eest.

Riikliku programmi põhieesmärkidest tulenevad alameesmärgid, millele vastavad järgmised neli alamprogrammi:

Alamprogramm "Haridus" - vastavalt alameesmärkidele A "Põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel" ja B "Keskkhariduse omandanud noored valdavad olme- ja tööalaseks suhtluseks vajalikul määral keelt, suudavad õppida eesti keeles"

Alamprogramm "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur" - vastavalt alameesmärgile "Etnilistel vähemustel on võimalused emakeelse hariduse saamiseks ja oma kultuuri säilitamiseks"

Alamprogramm "Täiskasvanute eesti keele õpe" - vastavalt alameesmärgile "Täiskasvanud mitte-eestlastele on loodud võimalused eesti keele oskuse parandamiseks ja sotsiokultuurilise pädevuse tõstmiseks"

Alamprogramm "Ühiskonnapädevus" - vastavalt eesmärgile "Eesti elanikkond on ühiskonnapädev", mis jaguneb alameesmärkideks A "Eesti elanikud osalevad aktiivselt kodanikuühiskonna arendamisel sõltumata nende rahvusest ja emakeelest", B "Eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakud on riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist soodustavad" ja C "Tõsiste sotsiaalsete erivajadustega elanikkonna gruppide olukorra paranemine".

Riikliku programmi osas "6. Alamprogrammid" on kindlaks määratud iga alamprogrammi peamised ülesanded ja nende täitmiseks võetavad meetmed, tulemused ning tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid.

Osas "6. Alamprogrammid" sätestatu on aluseks iga alamprogrammi detailsele tegevuskavale, mille töötavad välja vastavate alamprogrammide eest vastutavad institutsioonid. Detailsed tegevuskavad sisaldavad alamprogrammide meetmete üksikasjalikku kava koos meetmete võtmise ajagraafiku ja vastutajatega.

Iga alamprogrammi sihtgrupid on esitatud lisas 1 ning finantseerimisvahendid lisas 2.

Alamprogrammide detailsete tegevuskavade koostamise ja rakendamise ajakava on esitatud lisas 3.

Regionaalse eripära arvestamine alamprogrammides

Iga alamprogrammi tegevuskava ettevalmistamisel tuleb vastutaval institutsioonil kujundada koostöös maavalitsuste ja kohalike omavalitsustega piirkondlikud tegevuskavad, lähtudes regiooni eripärast ja käivitatud arenguprogrammidest (nt Ida-Viru maakond).

Piirkondlikud ja valdkondlikud tegevuskavad kujunevad riikliku programmi tähtsaks osaks, nende kaudu täpsustatakse tegevusprioriteetid, korrigeeritakse vajadusel programmi. Rahaliste ressursside kavandamisel arvestatakse piirkondlikke ja tegevusvaldkonna prioriteetide elluviimiseks esitatud taotlusi. Piirkondlike ja valdkonna tegevuskavade koostamisel täpsustatakse sihtrühm(ad) ja eesmärgid ning ülesanded. Eesmärgiks seatud tulemuse kirjeldus sisaldab tulemuslikkuse mõõtmise kriteeriumid, olulised tähtajad, tegijad ja vastutajad, aga ka rahastusküsimuste lahendamise.

5. VASTUTAVAD INSTITUTSIOONID. PROGRAMMI JUHTIMINE

Riiklikus programmis osalejad

Riiklik programm "Integratsioon Eesti ühiskonnas 2000-2007" hõlmab mitmeid ministeeriume, nende allasutusi, maavalitsusi, kohalikke omavalitsusi, teadusasutusi ja ülikoole, kolmanda sektori asutusi ja organisatsioone, rahvusvahelisi organisatsioone ja välisrahastajaid, olles seejuures suunda ja esmaseid juhiseid andvaks tegevuskavaks põhiliselt riigiasutustele ja kohalikele omavalitsustele, mitte kolmanda sektori asutustele ja organisatsioonidele või rahvusvahelistele organisatsioonidele. Siiski näeb riiklik programm ette riigi rahalise toetuse kolmanda sektori asutustele ja organisatsioonidele ning sisulise toetuse (koolituste jms näol) kolmanda sektorile integratsioonialaste tegevuskavade väljatöötamiseks ja rakendamiseks.

Võimalikud ohud, mida tuleb vältida riikliku programmi juhtimisel ja koordineerimisel:

- Integratsiooniprotsessis puudub teaduslik juhtimine ja kontroll. Seetõttu võib integratsiooni mõiste muutuda sisutühjaks fraasiks, millega kaasneb sellega seotud teaduslike lähtekohtade eiramine, eesmärgipärasuse ähmastamine, tulemuslikkuse mõõtmisest hoidumine.
- Vähene või ebaregulaarne finantseerimine, eesmärgipärasuse või tulemuslikkuse mitteametamine finantseerimisel.
- Vastutavate valitsusasutuste ning teiste partnerite (maavalitsused, kohalikud omavalitsused, kolmanda sektori asutused ja organisatsioonid jne) madal tegevusvõime nii riikliku programmi üksikute alamprogrammide ettevalmistamisel ja läbiviimisel kui ka omavahelise koostöö korraldamisel.

Vastutav institutsioon

1. Alates riikliku programmi kinnitamisest vastutab selle eest rahvusküsimustega tegelev minister.
2. Igal alamprogrammil on vastutav institutsioon, kes oma pädevuse piires ja temale pandud ülesannete ulatuses tagab:
  - alamprogrammis kavandatu eesmärgipärase edasiarendamise ja tulemusliku rakendamise
  - alamprogrammi täitjate kooskõlastatud tegevuse
  - alamprogrammi aruandluse esitamiseAlamprogrammide eest vastutavad järgmised institutsioonid:
Alamprogramm "Haridus" – Haridusministeerium.

Alamprogramm "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur" – Haridusministeerium ja Kultuuriministeerium (alamprogrammi 2 vastutusala jaotatakse lepingu alusel).

Alamprogramm "Täiskasvanute eesti keele õpe" – Haridusministeerium, Sotsiaalministeerium ja Integratsiooni Sihtasutus (alamprogrammi 3 vastutusala jaotatakse lepingu alusel).

Alamprogramm "Ühiskonnapädevus" – Haridusministeerium, Sotsiaalministeerium, Siseministeerium ja Kultuuriministeerium (alamprogrammi 4 vastutusala jaotatakse lepingu alusel).

3. Pärast riikliku programmi kinnitamist Vabariigi Valitsuses moodustatakse selle elluviimist suunav ja tagasisidestav, eesmärgipärast ja tulemuslikku elluviimist jälgiv ning vastavalt vajadustele korrigeeriv juhtkomitee. Juhtkomitee eesotsas on rahvusküsimustega tegelev minister, kelle kaudu juhtkomitee teavitab riikliku programmi käigust Vabariigi Valitsust. Juhtkomitee liikmeteks on alamprogrammide eest vastutavate institutsioonide esindajad. Juhtkomitee otsused alamprogrammide rakendamise ja korrigeerimise kohta valmistavad ette alamprogrammide eest vastutavad institutsioonid, moodustades selleks vastavalt vajadusele ekspertgrupe.
4. Juhtkomitee tegevuse tõhustamiseks täidab Integratsiooni Sihtasutus lisaks mitmete riikliku programmi tegevuste läbiviimisele ja rahastamisele järgmisi funktsioone:
  - tegutseb juhtkomitee koosolekute ettevalmistamise ja läbiviimise sekretariaadina;
  - vastutab nelja alamprogrammi tegevuste koordineerimise ning vastutavate institutsioonide juhtkomiteele esitatava aruandluse eest;
  - loob ekspertkomisjoni, mille eesmärgiks on teaduslike uuringute kaasamise kaudu efektiivse tagasisideme kindlustamine programmi juhtimise ning reaalses elus toimuvate integratsiooniprotsesside vahel ning millesse kuuluvad integratsiooni üldmonitooringu ja meediamonitooringu gruppide ning integratsioonilaseid uuringuid teostavate teadusinstituutide esindajad.

Riikliku programmi juhtimise skeem on esitatud lisas 5.

6. ALAMPROGRAMMID. ALAMEESMÄRGID, ÜLESANDED JA TEGEVUSED

6.1. Alamprogramm "Haridus"

Integratsioon on mitut põlvkonda hõlmav protsess, mille tulemuslikkus on oluliselt seotud Eestis üleskasvava muulaspõlvkonnaga. Mitte-eestlaste noore põlvkonna kujunemine ühiskonna aktiivseks eestikeelseks ja -meelseks, kuid oma rahvuskultuuri säilitavaks osaks on oluline ressurss majanduses ja poliitikas, aga ka Eesti kultuuriruumi laiendamisel ja kultuuri mitmekesisuse suurendamisel. Mitte-eestlaste võimet ja võimalusi osaleda ühises kultuuriruumis kujundavad eelkõige haridus ja meedia.

Eesti ühiskonnas elama ja toime tulema õpitakse koolis. Koolis omandatakse keeleoskus, taustteadmised. Suhtlemises, sh eri rahvuste suhtlemises kujunevad huvid ja hoiakud. Riigikeel kui ühiskonna esimene keel on kodanikukultuuri keel. Hariduselu integratsioonidominandiga arengutee eeldab selgust vene- ja muukeelse kooli perspektiivides, mitmekultuurilise demokraatliku ühiskonna põhimõtteid järgiva kodanikuõppe arendamist. Eesti kooli ülesanne on teha ühiskonna arengueesmärgid ja kultuuriline keskkond mõistetavaks kõigist rahvustest õppureile, avardada indiviidide arusaamu teistest kultuuridest, leida ja laiendada eri rahvusrühmade kultuurilise läbikäimise vorme ja viise.

Muukeelse põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel, ta saab õpinguid jätkata kutseõppeasutuses või gümnaasiumis, kus valdav osa õpest toimub eesti keeles. Põhikoolis võib õppekeeleks olla eesti keel või muu keel, järgmisest kooliastmest alates on munitsipaal-, riigi- ja avalik-õiguslike õppeasutuste õppekeeleks eesti keel. Neile, kes ei valda eesti keelt piisaval määral, korraldatakse õppele eelnevalt või õppega rööbiti täiendavat keeleõpet. Eestikeelse õppe mahu suurenemine ei too kaasa vene õppekeelega koolide sulgemist, see tähendab koolikorralduslikke muutusi ja õpetajate ümberõpet. Eesti keeles kesk- ja kõrghariduse saanud mitte-eestlaskonna noorem põlvkond kujuneb dialoogipartneriks Eesti kultuurielus, poliitikas ja majanduses.

Õigusaktid

Haridusalased õigusaktid sätestavad, et riigi taotluseks on haridussüsteemi ühtsus eesti rahvuse, kultuuri ja Eesti riigi säilimise nimel, et oluliseks peetakse sallivust, austust inimese ja keele suhtes, eesti keele oskust. Eesti riik arvestab oma hariduskorralduses, et eesti keele kõnelejate hulk kogu maailmas on väike ja Eesti Vabariik on ainuke riik, kus see keel on riigikeel.

Keeleseadus teeb riigiasutustele ja kohalikele omavalitsustele ülesandeks tagada eestikeelse hariduse omandamise võimalused, samuti võõrkeelse hariduse omandamise võimalused seaduses ette nähtud korras. Koolieelse lasteasutuse seadus ning põhikooli- ja gümnaasiumiseadus sätestavad, et õppe- ja kasvatustegevus toimub kas eesti keeles või kohaliku omavalitsuse otsusel – muus keeles. Nii koolieelsetes lasteasutustes kui ka koolis on eesti keele õpe kohustuslik raamõppekavaga ettenähtud mahus. Alushariduse õppekava ja Eesti põhi- ja üldkeskhariduse riikliku õppekava põhimõtteis rõhutatakse oma ja erilist, sallivust teistsuguse suhtes. Õppekava põhimõtted juhivad tähelepanu erisustele, mida ei tõrjuta ja millele õppekasvatustöös integratsiooni saab üles ehitada. Kutseõppeasutuste, rakenduskõrgkoolide ja ülikoolide õppekeel on eesti keel, teiste keelte kasutamise otsustab haridusminister, ülikoolides – ülikooli nõukogu. Riikliku õppekava alusel kujundatakse lasteasutuse, kooli oma õppekava. See eeldab omavalitsuse, hoolekogu ja kooli kollektiivi kokkulepet asutuse arengusuundade ja eripära kohta, arvestades piirkondlikke vajadusi, lastevanemate ja laste soove ning vaimseid ja materiaalseid ressursse. Kooliõppekava eesmärgides tähtsustub laste rahvusliku identiteedi toetamine.

Eesti keele õpe ja kodanikukasvatus

Eesti keele kui teise keele ainekavas tuuakse keeleoskuse kõrval esile eesti kultuuri ja Eesti ühiskonna ülesehitamisega seonduv osa – õpilane õpib tundma, mõistma ja hindama eesti kultuuri püsiväärtusi, rahva tavasid ja kombeid; õpilane huvitub nüüdisaegsest ühiskonna- ja kultuurielust, rikastab selle kaudu oma mõtte- ja tundemaailma. Eesti keele õpe algab lasteaiast.

Kodanikukasvatus algab alushariduses koduloopõhimõtte rakendusega, millest põhikooli esimese astme lõpuks jõutakse eraldi ainekursusteni. Ainekursustega rööbiti kavandatakse olulised teemad läbivate teemadena kooliõppekavasse, et tagada üldhariduskooli ülesande *aidata kujuneda isiksusel, kes tuleb toime oma elu ja tööga, arendab ennast ja aitab kaasa ühiskonna arengule, määratleb end oma rahva liikmena, kodanikuna, kaasvastutajana Euroopa ja maailma tuleviku eest*. Kodanikukasvatuse põhiülesanded koonduvad põhikooli, ühiskonnapädevuse arenguks vajalikke teadmisi-oskusi omandatakse kõigil haridustasanditel, igapäevases tegevuses.

Muukeelse kooli arenduskava

Muukeelse kooli arenduskava on olnud aluseks piirkondlikele arenduskavadele ja reastab Haridusministeeriumi ülesanded, et jõuda kõigis vene või muu õppekeelega koolides Eesti haridussüsteemi ühtsusele. Arenduskava on aidanud paremini läbi mõelda ja koordineerida riigieelarveliste, kohaliku eelarve ja välisabi vahendite kasutamist nii üldhariduse, kutsehariduse kui ka kõrghariduse tasandil.

Arenduskavas püstitatud ülesandeid on edasi arendatud käesolevas programmis.

Alameesmärk A: Põhikooli lõpetanu on ühiskonnapädev ja valdab eesti keelt kesktasemel

6.1.1.1. Olukorra kirjeldus

Vene õppekeelegra kooli arengusuundus

Vene õppekeelegra koolides on Eesti Vabariigi haridusseaduse vastuvõtmise järel (1992) toimunud olulisi muutusi: rakendatakse Eesti programme/ainekavasid, enam kui pooled kasutatavatest õpikutest on välja antud Eestis, gümnaasiumiaste on pikenenud kahelt aastalt kolmele, eesti keele õpe on sisse viidud kõigisse koolidesse. Vähenenud on kahe õppekeelegra koolide (segakoolide) arv.

1998. aasta sügisest alustati vene õppekeelegra koolide 1., 4., 7. ja 10. klassides üleminekut riiklikule õppekavale. Eesti keele õppe tõhustamine võimaldab gümnaasiumiklassides üle minna eesti õppekeelele suures osas õppeainetes. Venekeelse õppe suundus jamaht fikseeritakse kooli õppekavas, arvestades õppekeelest erinevates keeltes läbiviidavaks õppeks seadusega sätestatud mahtu.

Õigusaktid

Vabariigi Valitsuse 11. juuni 1997.a korraldusega nr 464-k "Valitsuse tegevuse põhieesmärkide kinnitamine 1997.a. ja 1998. aastaks" seati sisse riigikeeleõpetaja staatus. Staatus kehtestamisega tõhustatakse eesti keele kui teise keele õppe tulemuslikkust. Kvalifitseeritud pedagooge, kes on valmis oma tegevust vene õppekeelegra koolides laiendada, rakendatakse teiste õpetajate ja koolijuhtide nõustajate ja juhendajatena, nad korraldavad oma pädevuse piires täiendkoolitust.

Õpilaste osakaalust

1992/93. õppeaastast on vene õppekeelegra koolides õppivate õpilaste osakaal aasta-aastalt langenud. See on seotud vene keelt kõnelevate laste arvu vähenemisega (algul väljaränne, viimastel aastatel - madal sündimus), ukraina, valgevene jm keelte tähtsustumisega, mistõttu vene keele roll nõrgeneb ka koduse keelena. Nii oli 1999. aasta sügisel vene õppekeelegra koolides esimesse klassi astujaid pisut üle 20% esimesse klassi astunute üldarvust (1990. aasta sügisel 40,6%). Kõigi klasside arvestuses kujunes suhte arvuks 28% (1990. aasta sügisel 36,8%).

Eesti töökeelegra ja vene töökeelegra koolieelsetes lasteasutustes käivate laste arv on kolmel viimasel aastal vähenenud, suurenenud on kahe töökeelegra (eesti ja vene) lasteaedades käivate laste arv. Lasteasutuste arv on püsinud stabiilsena. 1997. aastal käis lasteaedades 58 386 last (neist vene töökeelegra rühmades 15 621), 1998 - 56 313 (vene töökeelegra rühmades 14 380), 1999 - 53 467 (vene töökeelegra rühmades 13 544).

Emakeele õppest

Riikliku õppekavaga sätestatakse emakeelse õppe maht, arvestades õppekeelt emakeelena. Kui emakeel ei ole õppekeel, siis õpitakse seda valikaineina, ringitöös või pühapäevakoolis. Vene õppekeelega kooli vene keele kui emakeele õppe ja eesti õppekeelega kooli eesti keele kui emakeele õppe maht on riiklikus õppekavas sama. Erinevused võidakse sisse tuua kooli õppekavas.

Eesti keele kui teise keele õppest

Üleriigiliselt laieneb eesti keele õppe kohustus lasteaedadesse ja 1. klassidesse 2000. aasta sügisel. Selleks on olemas ainekavad, materjale valmistatakse ette nii tavakorras kui ka *EL Phare Eesti keele õppe programmi* raames. Suvises täiendkoolituses ühendatakse õppegruppides lasteaia ja kooli õpetajad.

Eesti keele tundide arv on suurenenud - 1996/97. õppeaastal 9 õppeaasta kohta kokku 962,5 tundi, varem 9 õppeaasta kohta kokku 490 tundi. Riiklik õppekava jätab koolile otsustusõiguse eesti keele õppeks: 9 õppeaasta kohta saab kasutada 1050–1400 tundi, põhikooli 1.–9. klassis kokku on kasutada 30–40 tundi nädala kohta.

Vene õppekeelega koolide algklassides on levinumad eesti keeles õpetatavad ained kehaline kasvatus, muusika- ja kunstiõpetus, kodulugu; põhikooli jooksul laieneb see Eesti ainekavasse käsitlevale osale geograafias, ajaloo, kirjanduses. Üksikutes koolides õpetatakse eesti keeles näiteks matemaatikat, majandust, kultuurilugu. Eestikeelse õpetuse laiendamine, selleks õpetajate koolitamine on riigipoolse initsiatiivina esitatud arenduskavas ja riigikeeleõpetaja staatuses. Oma praeguses seisus on eestikeelne aineõpetus kujunenud koolide ja õpetajate endi algatusel. Eesti keele õppimise erivormiks on kujunenud laste paigutamine eestikeelsesse lasteasutusse, eesti õppekeelega kooli. Sellise õppe jaoks ei ole välja töötatud materjale, metoodikaid, tugisüsteemi.

Õpetajad

Kõrgharidusega õpetajaid on vene õppekeelega koolis tunduvalt rohkem kui eesti õppekeelega koolis, aga erialase pedagoogilise ettevalmistusega õpetajate arv on tunduvalt väiksem. Kõige vähem on pädevaid õpetajaid õpetamas tööõpetust, muusikat, eesti keelt ja kunsti. Vanemõpetaja ja õpetaja-metoodiku ametijärguni on jõudnud 8,9% õpetajatest. Kõrgemate ametijärgude õpetajaist moodustavad suure osa matemaatika- ja emakeeleõpetajad.

Eesti kõrgkoolides õppinute osakaal on väike. Õpetajad tunnevad ebapiisavalt Eesti ainekavast ja koolitraditsioone. Tuntakse end teisejärgulise ja tõrjutuna. Õpetajate eesti keele oskus on üldiselt ebapiisav olmeliseks ja ainealaseks suhtlemiseks, osalemine eestikeelses ainealases koolituses vähemõttekas ja tugi ning eeskujude õpilastele minimaalne. Ka koolijuhtide ja õpetajate keeletase ei vasta nõuetele,

milleks on kehtestatud vastavalt kõrgtase ja kesktase. Piirkonniti ja kooliti esineb õpetajate ja koolijuhtide vastuseisu eestikeelsus ja -meelsusnõudeile. Keelekoolituses osalemine on olnud vähetulemuslik, sest suundus iseseisvaks tööks, suhtlusjulgus on vähene. Erialase keele osa keelekoolituses on hakanud suurenema.

Ka koolieelsete lasteasutuste õpetajate ettevalmistus on vähe seotud Eestiga, viimastel aastatel on suurendatud riikliku tellimuse mahtu.

Eesti keele kui teise keele õpetajad

Viimastel aastatel on eesti keele õpetajate arv oluliselt suurenenud. Keeleinspeksiooni ja Haridusministeeriumi ettekirjutuste kohaselt on vabastatud kohti kvalifitseeritud õpetajate jaoks, suunatud õpetajaid keele- ja pedagoogikakursustele. Lähtudes tunnijaotuslikest ainemahtudest ja klassikomplektide arvust on õpetajate defitsiit siiski suur. Eesti keele õpetajaist on kolmandik õppinud vene filoloogiks, viiendik eesti filoloogiks. Küllalt paljudel on algklassiõpetajakoolitus või mingi muu aine õpetaja koolitus. 14,7% eesti keele õpetajaist on kõrghariduse omandanud väljaspool Eestit. Ülekaalus on eakamad õpetajad: 40-aastaseid ja vanemaid õpetajaid on pool õpetajaskonnast. Oluliselt on suurenenud ümberõppes osalevate õpetajate arv. Koolitusrahade kasutus on sihipärastumas: õppima suunatakse õpetajatööst huvitatud, keelt oskavaid noori.

Õppekirjandus

Vene õppekeele koolide 1.-4. klassides järgitakse juba 1994. aastast riiklikus õppekavas esitatud ainekavasid, sest vastava õppekirjanduse koostamist alustati 1991. aastal. Suur osa õpikuist on tõlkeõpikud, mugandatud õpikud. Eesti keele kui teise keele õpetamiseks on olemas Eesti õpikud kõigile klassidele. Eraldi eestikeelsed õpikud on koduloos. Koostajad on silmas pidanud vene õppekeele kooli, aga kasutajaid on ka eesti õppekeele koolis. Tähtsustub meedia osa õppematerjalide valikus.

Vene kodukeelega laps eesti õppekeelega koolis

Eesti õppekeele koolis on klasse ja õpilasi, kelle kodune keel pole eesti keel. Vanemate soovid oma lapsi eesti kooli viia ületavad laste endi tahtmise neli korda. Tüdrukuid on eestikeelsetesse põhikoolidesse pandud sagedamini kui poisse. Eesti kodakondsusega lapsevanemad on oma laste eestikeelses kooli paigutamisel passiivsemad. Noorte hinnangutest võib järeldada, et nende prioriteediks ei ole eesti kool, kus nad kaotavad enda jaoks turvalise venekeelse suhtluskeskkonna ja peavad lisaks eesti keeles suhtlemisele kohanema ka võõraste kultuurihoiakutega. Õpetajad ja õpilased ei tule toime kultuuridevahelistest erinevustest tulenevate suhtlusprobleemide lahendamisega. Eesti õppekeele kooli jaoks tähendavad teise õppekeele koolist, teiskeelsest kodust tulnud enamasti uusi probleeme

- õppematerjalide ning õpetaja eriettevalmistuse vajadust, õppimisaja pikendamise või abiõppe vajadust.

Eesti ja vene õppekeelegra koolide koostöö

Koolidevahelist koostööd on vähe, nagu ka teavet üksteisest. Venekeelsed lapsed ning noored ise hindavad kõige olulisemaks oma eesti keele oskuste täiendamisel kontakte eesti lastega. Eesti noored ei taju, kui keeruline on Eestis elada, oskamata eesti keelt ja olemata Eesti kodanik. Ei tajuta, et venekeelne elanikkond on eestlaste tegevustest isoleeritud. Eesti noorte huvi vene keele vastu on suhteliselt väike.

Õpetajad pole teadvustanud oma ühishuvisid, vähe teadvustatakse koostöövajadust õpetajate põhi- ja täiendkoolituses, koolide ja õpetajate kokkupuuteid ja koosõpet on ebapiisavalt. Kultuuridevahelisi erinevusi tajutakse kui suhtlustõket. Sotsiaal-psühholoogilisi probleeme kaldutakse taandama rahvuslikele erinevustele. Koolide vahel domineerivad konkurentsisuhted (võistlus õpilaste pärast). Paari viimase aasta koostööprojektid (õppekavaarendus, keeleõpe peredes, õpilasvahetus) on hakanud laiendama partnerluse väärtustajate ringi.

6.1.1.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid

6.1.1.2.1. Toetada muukeelsete põhikoolide lõpetajate toimetulekut kodanikuna, edasise õpitee ja elukutse valijana.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Kodanikuõppe tõhustamine õppekava läbiva põhimõttena alates koolieelsest lasteasutustest	- kodanikukasvatus ja kodanikuõppe materjalid tagavad kodakondsuse omandamiseks vajaliku pädevuse saavutamise	- kodanikuõpetuse tulemused - <i>Estica</i> ja kodanikuõppe materjalide maht - eestlust ja Eestit kui kodumaad väärtustavate õppematerjalide hulk - eestikeelsete infokanalite kasutamine õppekasvatustegevustes ja õppetöös (Eesti riiki, arenguperspektiive, elanikkonda ja tema tulevikku ning haridusküsimusi selgitav teave) - õpilaste huvitatus kodanikuõpetuse ainest - kodanikupäeva koht kooli töökavas - koolide koostöö KMAga - (potentsiaalsete) õppematerjalide autorite loend
2. Mitmekultuurilise ühiskonna liikme kasvatamine	- põhikooli lõpetaja väärtustab eesti kultuuri, oma kultuuri, tunneb huvi teiste kultuuride vastu - õpilased ja õpetajad suudavad lahendada kultuuridevahelise suhtlemise probleeme	- mitmekultuurilisus kooliõppekavas õpilaste kultuurihoiakud - täiendkoolituse õppekavade/koolituspakkumiste arv - õpetajate ja õppurite osalemine üleriigilistes simulatsioonimängudes,

		interaktiivsetes raadio- ja telesaadetes - kohanemine Eesti-keskse ühiskonnaga - rahvusliku sallivuse tõus
3. Kutsesuunitluse tõhustamine	- õpilased suudavad hinnata oma valikuid, lähtudes huvidest, võimetest ja eesti keele oskusest	- eestikeelse ainesõnavara tundmine - kutsesõnavaraliste eesti keele õppe materjalide maht - teadlikkus tööturu võimalustest - oma keeleoskuse hindamise oskus - oma võimete ja huvide hindamise oskus
4. Õpetajate ja koolijuhtide koolitamine	- mitmekultuurilises koolis tegutsemise oskused kujunevad õpetajakoolituse oluliseks osaks - koolituses seotakse pedagoogiline, ainealane ja kodaniku- ning keeleõpe, kaasatud on eesti ja muu õppekeelega koolide pedagoogid	- Eestis koolituse saanud õpetajate ja koolijuhtide arv - õpetajakoolituse tulevasest õpetuskeelest sõltumatu ühisosa maht - koolidevahelise koostöö maht - eesti õppekeelega koolis praktiseerimise ulatus
5. Õpetajate ja huvijuhtide täiendkoolitus	- õpetajad ja huvijuhid suudavad toetada õpilasi nende toimetulekuprobleemide lahendamisel, omaalgatuses	- pakutavate koolitusprogrammide mitmekesisus ja maht - Eestis täiendkoolituse läbinud õpetajate, huvijuhtide ja koolijuhtide arv - noorsootöö spetsiifikat valdavate pedagoogide arv - kodanikuõppe täiendkoolituse läbinud õpetajate arv
6. Uurimisprogrammide tellimine	- kooli õppekavatöösse ja õppematerjalide väljatöötamise on kaasatud teadlased	- vastavate uuringute maht - uuringuisse kaasatud spetsialistide mitmekesisus ja arv - kooli ja teadlaste/teadusasutuste kontaktide iseloom ja maht

6.1.1.2.2. Arendada välja ja võtta kasutusse erinevad keeleõppemallid, arvestades nende kokkusobivust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Üksikute ainete eesti keeles õpetamine	- eesti keelt väärtustatakse kui eneseteostuse keelt - õpilased omandavad eestikeelse ainealase sõnavara - õppe korraldus ja õppematerjalid toetavad eesti keele omandamist kesktasemel	- lõpetajate eesti keele oskuse tase - eesti keeles õpetavate õpetajate arv - eestikeelsete mõistete, aimekirjanduse osakaal aineõpetuses - sõnastikud jm materjalid eestikeelseks aineõpetuseks - eesti keeles õpetatava õppekava maht - piirkondlikud koduloolised materjalid - eestikeelse lugemismaterjali hulk - kooliraamatukogus - eesti- ja muukeelsete koolide ühiste ainevõistluste arv
2. Keelekümblus-programmi	- programm aitab tõstatada ja lahendada eesti keele õpetamise	- õppekava erisused teadvustatud, välja töötatud õpikeskkonna kujundamise ja

väljatöötamine ja rakendamine	didaktika küsimusi - programm pakub eesti keele kui teise keele meetodika üksiklahendusi ja õppematerjale kõigile muukeelsetele koolidele	õppematerjali koostamise põhimõtted, õppematerjal - nõudlus (võistlus) keelekümbuskooli õppekohtade järele - õpetajate koolitusprogrammi olemasolu - programmiga koostöös koolide ja õpetajate arv - keelekümbuskooli lõpetajate tulemused
3. Koolikorralduslike meetmete mitmekesistamine	- õppe korraldus toetab õpitud eesti keele teadmiste ja omandatud keeleoskuse rakendamist.	- õppe interaktiivsus, rakenduslikkus, seotus igapäevaeluga - meetmete efektiivsushinnangud - õppurite motivatsioon - tugiisikute ja abiõpetajate kasutuse ulatus - rühmaõppe ulatus - individuaalsete õppekavade olemasolu - õppekavalist ja õppekavavälise tegevuste seostatus
4. Õppekava-välised tegevused	- pereõppe, keelelaagrite süsteem toimib, koolidevaheline koostöö on elav, projektide rahastamise põhimõtted ja kord on stabiilsed	- pereõppe, keelelaagrite ja koostööprojektide toetusfondi rahastavate osapoolte arv, fondi maht - eestikeelsete ja eesti keele õpilaskoostöökriteeriumide arv - ühistegevustes osalejate arv - eestikeelsete kontaktide arv - ühistegevuste osakaal - tugiisikute programm - tugiisikute koolituses osalejate arv
5. Keeledidaktika keskuse loomine	- eesti keele didaktikas arendatakse emakeeleõppe kõrval võõrkeeleõppe suunda	- keelekümbuskeskuse (uuringud, koolitus, nõustamine, koostöö) tegevuse mõju, - piirkondlike meetodika- ja täiendkoolituse keskuste toimimine - keeledidaktiliste teadusuuringute maht

6.1.1.2.3. Kujundada välja eesti keele ja kodanikukasvatuse õppematerjalide ühtne süsteem alusharidusest gümnaasiumi lõpuni, mis arvestab eri keeleõppemallide kooskõla.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Keeledidaktika arendamine	- on välja töötatud õppe üldised põhimõtted, mis lähtuvad keeleõppe varasest alustamisest, keelte koosmõjust, eri võimekusega õpilaste koosõppest ja eesti keele kasutamisest aineõpetuses	- toimiv keeledidaktika keskus - spetsialistide arv, uuringute maht - keeledidaktiliste ja meetodiliste kirjutiste arv - magistri- ja doktoriõppe maht, kaitstud väitekirjade arv - keele- ja aineõpetuse seoseid analüüsivate kirjutiste arv - keele õpperaamatusarjade hulk

		- keeledidaktika ajakirja väljaandmine
2. Õppematerjalide väljatöötamine	- eesti keele õppes ja kodanikukasvatuse kasutatav materjal on mitmekesine ja pakub võimalusi võimete- ning huvikohaseks tööks - õpilased ja õpetajad kasutavad mitmesuguseid käsiraamatuid, teemavihke, videomänge jne	- eesti keele õppeks ja kodanikukasvatuseks kasutatava materjali maht - eri õppekomplektide arv - eri meetodikaid rakendavate materjalide maht - eri keeluskustasemetele mõeldud materjalide maht - eesti keele kui teise keele õppematerjalide koostamise koolituse läbinute arv, õppematerjalide autorite arv - ühiste teabepankade olemasolu - koolis kasutatavate eesti sõnastike ja eestikeelsete õppematerjalide arv

6.1.1.2.4. Sihipärastada alushariduse keeleõpet.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Lasteasutuse kui piirkondliku (laste) keeleõppe keskuse väljaarendamine	- lasteasutus nõustab vanemaid eesti keele õppe küsimustes, tutvustab materjale ja meetodikaid, korraldab õpet	- kasutada olevate õppematerjalide hulk vastavate meetmete maht lasteasutuse tööplaanis - nõustamisoskuste ja -teadmistega õpetajate arv - piirkonna laste huvi ja valmidus eesti keele õppeks
2. Lasteasutuse kui keele õppimise keskkonna arendamine	- lasteasutuse ruumid ja personal toetavad keeleõpet, õpitud kasutatakse	- lasteasutuse personali keeleoskuse tase - eestikeelsete viitade, materjalide osakaal - eestikeelse suhtluse osakaal
3. Meetodikate väljatöötamine	- eesti keele õppes kasutatakse eakohast, keelte koosmõju arvestavat meetodikat	- keeledidaktiliste uurimuste maht - meetodiliste ja õppematerjalide maht - laste keeleoskus, õpihuvi - vastavate täiendkursuste mitmekesisus ja arv - lasteasutuste ja koolide ühised ainekavad, ühisotsustused õppematerjalide valikul

6.1.1.2.5. Sihipärastada ja laiendada eesti keele kui teise keele õpetamiseks vajalikku ettevalmistust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Eesti keele kui teise keele õpetajate ettevalmistamine	- eesti keele õpetajate ametikohtadel töötavad kvalifitseeritud õpetajad	- kvalifitseeritud eesti keele õpetajate arv - eesti keele õpetaja nädalakoormus
2. Eesti keelt õpetada	- lasteasutustes ja põhikooli	- eesti keele õpetamise

oskavate ja suutvate klassiõpetajate ja lasteaiaõpetajate ettevalmistamine	esimestel astmetel eesti keelt õpetavad lasteaiaõpetajad ja klassiõpetajad valdavad eesti keelt ja selle õpetamise meetodikaid	lisakvalifikatsiooniga lasteaiaõpetajate ja klassiõpetajate arv
3. Eesti keeles aineid õpetada oskavate aineõpetajate ettevalmistamine	- eesti keeles aineid õpetavaid õpetajaid on ette valmistatud kõigi kooliastmete jaoks	- kõrgtasemel eesti keelt valdavate ja keele õpetamise meetodikas orienteeruvate aineõpetajate arv
4. Logopeedide, nõustajate jt pedagoogide ettevalmistamine	- logopeedid, nõustajad jt pedagoogid suudavad aidata lahendada eesti keele õppimisega seotud probleeme	- eesti keele kui teise keele õppimisega seotud probleemide osakaal koolituses

6.1.1.2.6. Töötada välja ning käivitada eesti keele jt õpetajate täiendkoolitusvajadustele vastavad koolitusprogrammid.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Eesti keele kui teise keele õpetajate piirkondliku täiendkoolituse võrgustiku väljaarendamine ja toimimine	- täiendkoolituses pakutakse tuge keeleoskusele, keele õpetamise teadmistele ja oskustele	- võrgustikus aktiivselt tegutsevate õpetajate arv - võrgustiku teabepanga täienemine - võrgustiku teabepanga kasutamine - täiendkoolitusteenuse katvus (abivajajad, teemad) - meetodiliste materjalide arv - piirkondlike nõustajate olemasolu ja rakendatus
2. Koolitusprogrammide/ täiendõppemudelite väljatöötamine	- koolituspakkumised lähtuvad koolitusvajadustest	- koolituse pakujate arv - nõudlus koolituse järele - tellimusel koostatud õppekavade maht - tagasiside andmed - <i>Estica</i> osa koolitusmaterjalides
3. Eesti keele kui teise keele õpetajate täiendkoolitamine	- koolituspakkumised lähtuvad välishindamise materjalidest ja õpetajate ootustest koolitusele	- koolituspakkumiste arv - koolituses osalejate arv - koolituse mõjukus - koolitusmaterjalide maht
4. Koolijuhtide, huvijuhtide ja õppealajuhatajate teadlikkuse edendamine	- koolijuhid tähtsustavad eesti keele õpetaja kvalifikatsiooni, eesti keeles õpetada suutvate õpetajate vajalikkust - huvijuhil ja õppealajuhatajal on tähtis osa eesti keele õppe tõhustamises	- eesti keele õpetamise küsimuste arutamise sagedus kooli nõupidamistel - eesti keele õppe tähtsustus kooli arengukavas ja õppekavas - eesti keele õpet toetavate õppekorralduslike meetmete toetamine - õppekavalist ja klassivälisest tegevustest seotus
5. Õpetajate üldise keeleteadlikkuse tõstmine	- õpetajad tähtsustavad korrektse keele valdamist	- keelekonsultatsiooni nõutamise maht - õpetajate huvitatus keelekorraldusteabest, uutest õppematerjalidest - tarbegrgrammatikate, sõnaraamatute

		kasutamine tundides
6. Eesti keele keskkonna loomine	- õpetajad omandavad suhtlusjulguse, õpivad märkama eesti keele keskkonna võimalusi	- keelelaagrite ja eestikeelsete täiendkursuste arv - ühised aineseksioonid eesti õppekeelega koolide õpetajatega - eestikeelse erialase teabe kasutusulatus

6.1.1.2.7. Kindlustada koolid kvalifikatsiooninõuetele vastava pedagoogilise kaadriga.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Piirkondlike kaadrikujunduse programmide väljatöötamine	- kohalikud omavalitsused tegutsevad kooli omanikena ja teadvustavad piirkondliku hariduselu arenduse, sellega seotud vajadused	- koolide teadlikkus oma tulevikust - õpetajate teadlikkus tulevikust ja oma õpetajakarjääri kujundamise võimalustest - kohalike omavalitsuste osalus riikliku koolitustellimuse kujundamisel
2. Õpetajate ettevalmistuse ja tööalase koolituse prioriteetide kujundamine	- õpetajate põhi- ja täiendkoolituse summasid taotletakse ja jaotatakse kindlate põhimõtete alusel	- riikliku koolitustellimuse kujundamise avatus - täiendkoolituse kavandatus kooli, omavalitsuse, maakonna riigi tasandil - koolituskavade kooskõlastamise korra olemasolu - prioriteetide avalikkus - koolitajate osalus prioriteetide kujundamises - koolituspakkumiste vastavus prioriteetidele - kooli ja kohaliku omavalitsuse koolituse tellimise oskused
3. Muu õppekeelega koolis õpetaja tööleasumist ergutava toetussüsteemi (sh stipendiumiprogrammi) väljatöötamine	- koolid saavad õpetajaid valida, sest vabadele ametikohtadele on konkurss	- õpetajaameti populaarsus/maine - kooli ja õpetajate nõudlikkus töö kvaliteedi suhtes
4. Nõutava kvalifikatsioonita õpetajate töölt vabastamine	- kooli jäävad kvalifikatsiooninõudeile vastavad õpetajad	- juriidiliselt ja psühholoogiliselt aktsepteeritav vabastamise kord - kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate arv - vabastatud õpetajate arv

6.1.1.2.8. Arendada eesti ja vene vm õppekeelega koolide koostööd.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Õpilasvahetuse programmide kavandamine ja	- õpilastel tekib ühise haridusruumi tunnetus, teadvustatakse oma osa Eesti	- vahetusprogrammide maht - eestikeelsete kontaktide arv - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja

elluviimine	tulevikukujundamises - osatakse lahendada kultuuridevahelise suhtlemise probleeme	tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud koolide arv - vahetusprogrammide sihipärasus - teiskeelse kooli, teiste rahvuste väärtustamine
2. Õpetajate vahetuse programmide kavandamine ja elluviimine	- õpetajad Eesti kultuurihoiakutega, teadvustavad oma kooli kui üht osa haridussüsteemist - osatakse lahendada kultuuridevahelise suhtlemise probleeme	- vahetusprogrammide maht - eestikeelsete kontaktide arv - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud koolide arv - koostöö jätkumine
3. Ühise täiendkoolituse kavandamine	- õpetajad õpivad tundma Eesti kultuure, mõtestavad enda jaoks vastastikuse rikastamise põhimõtte tähendust	- koolituspakkumiste arv - huvi koolituste vastu - koolituste mõjukus
4. Eesti õppekeeleka koolide tegevus keeleõppe ja ühiskonnapädevuse toetamisel	- õpetajad ja õpilased tunnetavad oma vastutust ja suutlikkust olla dialoogipartner	- algatuste mitmekesisus ja arv - jätkuvate koostöösuhete arv - õpilaste ja õpetajate tolerantsus - ühiste meeskondade moodustamine
5. Ühiste õpilasvõistluste korraldamine, sh spordiklubide ja -koolide ühisüritused (suve ja talvelaagrid jne)	-õpetajad ja õpilased tunnetavad haridusruumi ühtsust	- ühisvõistluste mitmekesisus - ühisvõistlustes osalejate arv - ühisvõistluste korraldajate arv

6.1.1.2.9. Teavitada ajakirjanikke ja avalikkust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Teabelehtede koostamine	- koolid on informeeritud programmidest, nendes osalemise võimalustest	- teabelehtede arv - teabelehtede panga kujunemine - temaatilised koduleheküljed
2. Meediasuhete kujundamine.	- ajakirjandus kajastab olulisi probleeme ja lahendusi.	- ajakirjanikele teabe edastamise regulaarsus (sh teabepäevade arv) - kooliinimeste esinemise osakaal meedias - teabe objektiivsus ja operatiivsus

Alameesmärk B: Keskkhariduse omandanud noored valdavad olme- ja tööalaseks suhtluseks vajalikul määral keelt, suudavad õppida eesti keeles

6.1.2.1. Olukorra kirjeldus

Eesti keele valdamine on oluline kõigis töövaldkondades ja õpinguis. Muulasnoorsoo hulgas leviv tööpuudus on otseselt seotud vähese eesti keele oskusega. Kohanemiskursusi on kolmel tasandil: uute eesmärkide ja ülesannetega keskkonnas, eestikeelsemas või eestikeelses keskkonnas, Eesti kodakondsuse saamiseks valmistumisel.

Õppurid

Päevase põhikooli lõpetajaist jätkab õpinguid gümnaasiumis 74 %, (vene õppekeelega kooli lõpetajaist 66 %). Kolmel viimasel aastal on põhikoolijärgselt gümnaasiumi õppima asunute osakaal kasvanud. 1999. aasta sügisest asus 10. klassis õppima 12 609 õpilast (eestikeelsetes klassides – 8 744 , venekeelsetes – 3 866). Eestikeelses kutseõppes õppijate osakaal on põhiharidusjärgses õppes viimased kolm aastat püsinud stabiilsena (63%), keskkharidusjärgses õppes hakanud langema (1995/96. õppeaastal 81%, 1999/2000. õppeaastal 69%). Venekeelses põhiharidusjärgses kutseõppes on 1999/2000. õppeaastal 6 632 õppurit (eestikeelses – 11 460), venekeelses keskkharidusjärgses kutseõppes 4 078 (eestikeelses – 8 977).

Kõrgkoolides õppis 1998/99. õppeaastal vene keeles 11,2 % üliõpilastest, sh rakenduskõrgkoolides 27,9 % ja ülikoolides 5,3 %. Üliõpilastest õppis riikliku koolitustellimuse alusel moodustatud eestikeelsetel õppekohtadel 59,6 %, venekeelsetel õppekohtadel 5,2 %; tasulistel eestikeelsetel õppekohtadel 26,3 %, venekeelsetel õppekohtadel 6,0 % ja ingliskeelsetel õppekohtadel 2,9 % (kokku 100 %). Riikliku koolitustellimuse osakaal on 1998/99. aastal suurenenud, võrreldes eelmise aastaga. 1999/2000. õppeaastal on venekeelses keskkharidusjärgses õppes 1000 õppurit enam kui aasta võrra varem. Selle üks põhjusi võib olla eesti keele intensiivõppe rakendamine.

Venekeelne õpe kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides

Kõige enam on 1999/2000 kutseõppeasutustes vene keeles õppivaid õppureid ravi ning tervishoiu, matemaatika ning arvutiteaduse koolitusosaladel (vastavalt 74,3 % ja 71,7 %). Matemaatika ja arvutiteaduse koolitusosalal sealjuures puudub kutseõppeasutustes eestikeelne õpe; ravi ning tervishoiu koolitusosalal puudub keskkharidusjärgne venekeelne õpe. Keskkharidusjärgses venekeelse kutseõppes on suur osakaal humanitaarteaduste, arhitektuuri ja tööstuse ning käsitöö koolitusosaladel. (Kahe esimese koolitusala eestikeelne õpe toimub vaid

kõrgkoolides.) 2000. aasta riikliku koolitustellimuse üks põhimõtteid on eesti keele õppemahu suurendamine vene õppekeelega erialadel.

Kõrgkoolides toimuvast õppest on 1998/99.õppeaastal venekeelses koolituses osalevate õppurite osakaal suurem sotsiaal- ja käitumisteaduste (24,1 %), õigusteaduse (17,6 %) ja õpetajakoolituse (16,3 %) valdkonnas. Venekeelse koolituse maht on õppurite arvu silmas pidades suur järgmistel koolituseladel: kaubandus ning äriandus – 10 063 (sh tasulises õppes – 1 053 õppurit), tehnika ning tehnoloogia – 5 995, õpetajakoolitus – 4 017, õigusteadus – 3 453, humanitaarteadused – 2 873 ja ravi ning tervishoid – 2 786.

Õpetajakoolitus moodustab õppurite arvu silmas pidades kutseõppeasutuste õppest u 4 %, kõrgkoolides u 10 %. Põhiharidusjärgselt on õpetaja ettevalmistuses (lasteaija õpetaja) 1999/2000. õppeaastal 43,3 % õppureist venekeelses õppes, keskhariidusjärgsed õpperühmad on alates 1997. aasta sügisest eestikeelsed. Varasemal aastail on keskhariidusjärgse õpetajakoolituse venekeelses õppes osalejate osakaal olnud 20 %.

Eesti keele õpe ja eesti keeles õppimine

Üldhariiduskooli gümnaasiumiastme, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide vene õppekeelega õpperühmad lähevad üle osalisele õppele eesti keeles, liitudes eestikeelsete õpperühmadega. Neile, kes ei valda eesti keelt vajalikul tasemel, korraldatakse eesti keele intensiivõpe. Kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides pikeneb nominaalne õppeaeg eesti keele süvendatud õppimisel, kui õppuri eesti keele oskuse tase on madalam kesktasemest. Õppeprogramm on arvestatud kas 20-le või 40-le ainepunktile (nominaalne õppeaeg pikeneb vastavalt 0,5 või 1,0 aastat). Süvendatud õpe võib toimuda hajutatult kogu õppeaja vältel vaheldumisi teiste õppeainetega või kontsentreeritakse see kindlatele õppesemestritele. Süvaõppe eesmärgid on õppimine eestikeelses õpperühmas, üleminek eesti õppekeelele alates teatud semestrist, eesti- ja venekeelsete õpperühmade järkjärguline liitumine vmt. Põhitähelepanu pööratakse erialakeele omandamisele. Kutseõppeasutuste eesti keele kui teise õpetajaid ühendavad täiendkoolituse võrgustikuga kaks riigikeeleõpetaja staatuses õpetajat. Riikliku koolitustellimuse alusel moodustatud õppekohtadel õppivate üliõpilaste intensiivõpet finantseeritakse riiklikuks koolitustellimuseks riigieelarves ettenähtud vahenditest humanitaaria valdkonna õppekavadele määratud koefitsiendi järgi.

6.1.2.1. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid

6.1.2.1. Gümnaasiumide üleminek eesti õppekeelele.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Kooli arengukavade koostamine	- õpetajad teavad kooli tulevikuplaane ja oma töövõimalusi, õppimisvajadusi - koolid ja omavalitsused kasutavad pedagoogide tööalase koolituse raha piirkonna arenguperspektiive silmas pidades	- piirkondlike hariduskontseptsioonide arv - arengukava koostamise koolituste arv - õpetajate/koolide aktiivsus koolituse tellijana - koolide arengukavade liigendus, konkreetsus - arengukava täiendamise ja täpsustamise korra olemasolu koolis - kooli arengukava osa tööplaanide koostamisel
3. Eesti keeles aineid õpetada suutvate ja oskavate aineõpetajate ettevalmistamine	- eesti keeles aineid õpetavaid õpetajad on ette valmistatud	- kõrghariduses eesti keelt valdavate ja keele õpetamise metoodikas orienteeruvate aineõpetajate arv
3. Eestikeelsete õppematerjalide väljatöötamine	- õppematerjalid arvestavad õpilaste eesti keele oskuse taset ja toetavad keeleoskuse arengut	- materjalide mitmekesisus ja hulk - materjalide koostamise koolituse läbinute arv - materjalide kättesaadavus koolisisest, teistele koolidele
4. Pedagoogide eesti keele õpe	- õpetajad oskavad hinnata oma keeleoskust, selle arendamise vajadusi	- keelekoolituste tulemuslikkus - koolitatavate osalus oma eesti keele õppe kavandamises - pedagoogidele suunatud keeleõppe materjalide hulk
5. Muu õppekeelega koolis õpetaja tööleasumist ergutava toetussüsteemi (sh stipendiumiprogrammi) väljatöötamine	- koolid saavad õpetajaid valida, sest vabadele ametikohtadele on konkurss	- õpetajaameti populaarsus/maine - kooli ja õpetajate nõudlikkus töö kvaliteedi suhtes
6. Nõutava kvalifikatsioonita õpetajate töölt vabastamine	- kooli jäävad kvalifikatsiooninõudeile vastavad õpetajad	- juriidiliselt ja psühholoogiliselt aktsepteeritav vabastamise kord - kvalifikatsiooninõuetele vastavate õpetajate arv - vabastatud õpetajate arv

6.1.2.2. Luua gümnaasiumides, kutseõppeasutustes ja kõrgkoolides eesti keele õppeks ja eesti keeles õppimiseks vajalikud õppetingimused.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Integreeritud ainekavade	- paraneb õppurite keeleoskus	- integreeritud ainekavade koostamisse

koostamine ja rakendamine	ja suureneb konkurentsivõime tööturul	kaasatud õpetajate arv - õppurite keele- ja erialaste teadmiste hindamistulemused
2. Olme- ja tööalase keele omandamist toetavate õppematerjalide väljatöötamine	- gümnaasiumide, kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide õpetajatel on kasutada mitmekesine õppevara, et toetada õppurite eesti keele oskuse arengut	- õppematerjalide, sh sõnastike hulk - õppematerjalide mitmekesisus - kesk- ja kõrgtasemel eesti keele eksami sooritanute arv
3. Õppekäigud, praktika eestikeelsetes asutustes	- õppurid teadvustavad olme- ja tööalase keeleoskuse vajalikkust	- olme- ja tööalase keeleoskuse tase - keele õppimise motivatsioon - eestikeelsete kontaktide arv
4. Õppeasutuse kui keele õppimise keskkonna arendamine	- ruumid ja personal toetavad keeleõpet, õpitut kasutatakse	- personali keeleoskuse tase - eestikeelsete viitade, materjalide osakaal - eestikeelse kirjanduse osakaal kooli raamatukogus - eestikeelse suhtluse osakaal

6.1.2.3. Kutseõppeasutuste ja kõrgkoolide vene õppekeele rühmade üleminek eesti õppekeelele.

1. Eesti keele süvaõpe muukeelsetele õppuritele	- muukeelsete õppurite eesti keele oskuse paranemine	- õppes osalevate õppurite arv - õppe tulemused (eksamid) - õppurite suutlikkus jätkata õpinguid eesti keeles - valdkonnaspetsiifiliste keeleõppeprogrammide, sõnastike olemasolu
2. Eesti keele süvaõppe programmide väljatöötamine ja rakendamine teeninduserialadel, populaarsetel erialadel	- paraneb muukeelsete õppurite konkurentsivõime - õppematerjalid arvestavad õpilaste eesti keele oskuse taset ja toetavad keeleoskuse arengut	- valdkonnaspetsiifiliste keeleõppeprogrammide olemasolu - õppes osalevate õppurite arv - õppe tulemused (eksamid) - materjalide mitmekesisus ja hulk - materjalide koostamise koolituse läbinute arv - materjalide kättesaadavus koolisiselt, teistele koolidele - eesti keeles aineõpetust toetavate täiendkoolituspakkumiste mitmekesisus ja arv
3. Eesti ja venekeelsete õppurite osaline koosõpetamine eestikeelsetes rühmades	- õppurid omandavad koostööharjumused, eestikeelse erialase terminoloogia	- keeleoskuse tase - ühishuvide, ühisosa teke - eestikeelsete kontaktide arv

4. Eesti kultuuri ja ajaloo õppe tõhustamine	- õppurid omandavad teadmisi Eesti kultuurist ja ajaloost, väärtustavad Eestimaad	- õppurite ühiskonnapädevuse tase - <i>Estica</i> õpetajate ettevalmistuse õppekava käivitumine - eestikeelse kirjanduse hulk raamatukogus - ühiskonnapädevusõppe maht ja mitmekesisus
5. Eesti keeles aineid õpetada suutvate ja oskavate kutseõpetajate ettevalmistamine	- eesti keeles õpetavad aineid selleks ettevalmistatud õpetajad	- kõrgtasemel eesti keelt valdavate ja keele õpetamise meetodikas orienteeruvate kutseõpetajate arv
6. Nõustamisteenuste tagamine muukeelsete õppurite jaoks	- õppurid saavad teadlikuks oma õppimisvajadustest ja teavet õppimisvõimalustest	- nõustamissüsteemi olemasolu - piirkondlikud nõustamiskeskused - teavikute arv
7. Õpetajate/õppejõudude toimetuleku toetamine	- õpetajad omandavad kesk- või kõrgtasemel eesti keele oskuse	- eestikeelses õppes oma koha leidnud õpetajate arv - ümber- ja täiendõppe õppekavade väljatöötamine - eestikeelsetes eesti keelt ja kultuuri tutvustavates üritustes osalemine

6.1.2.4. Arendada õppeasutuste koostööd

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Õppurite vahetusprogrammide kavandamine ja elluviimine	- õppuritel tekib ühise haridusruumi tunnetus, õpitakse eestikeelset erialasõnavara	- vahetusprogrammide maht - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud õppeasutuste arv - õppurite keele- ja erialaste teadmiste hindamistulemused
2. Ettevõtlusalase programmi väljatöötamine erinevatele erialadele ja selle rakendamine	- õppurite konkurentsivõime tõus, nende kujunemine töökoha loojateks	- omandatud tööoskuste rakendamise võimaluste avardamine - töökohaga varustatud lõpetajate arv
3. Õpetajate vahetuse programmide kavandamine ja elluviimine	- õpetajad õpivad tundma Eesti kultuuri, teadvustavad oma kooli kui üht osa haridussüsteemist	- vahetusprogrammide maht - vahetusprogrammide eesmärgistuse ja tegevuste mõtestamise tase - vahetusprogrammidega haaratud koolide õpetajate arv
4. Ühise täiendkoolituse kavandamine	- õpetajad õpivad tundma Eesti kultuuri, mõtestavad enda jaoks vastastikuse rikastamise põhimõtte tähendust	- koolituspakkumiste arv - huvi koolituste vastu - koolituste mõjukus
5. Teabebaasi loomine praktika- ja töökohtadest	- õppurid omavad ülevaadet tulevastest töökohtadest Eestis ja väljaspool seda	- teadlikkus töökoha võimalustest

6.1.2.5. Teavitada ajakirjanikke ja avalikkust.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Teabelehtede koostamine	- koolid on informeeritud programmide, nendes osalemise võimalustest	- teabelehtede arv - teabelehtede panga kujunemine - temaatilised koduleheküljed
2. Meediasuhete kujundamine.	- ajakirjandus kajastab olulisi probleeme ja lahendusi.	- ajakirjanikele teabe edastamise regulaarsus (sh teabepäevade arv) - kooliõpetajate esinemise osakaal meedias - teabe objektiivsus ja operatiivsus

6.2. Alamprogramm "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur"

Alameesmärk: Etnilistel vähemustel on võimalused hariduse saamiseks emakeeles ja oma kultuuri säilitamiseks

6.2.1. Olukorra kirjeldus

Rahvastiku koosseis seisuga 01.01.1999.a.

Kui enne II maailmasõda oli Eesti etniliselt võrdlemisi homogeenne riik – eestlased moodustasid Eesti rahvastikust 88%, siis 1999.aastal on eestlasi Eesti rahvastiku kogusummast 65,2% ja etniliste vähemuste osakaal 34,8%. 1999.a elab Eestis 1 445 589 inimest, nendest 942 526 on eestlased. Teisi rahvusi on seega kokku 503 063 inimest, kelle hulgas on 406 049 venelast, 36 659 ukrainlast, 21 363 valgevenelast, 13 027 soomlast jne. Teisisõnu on Eesti muutnud tõeliselt mitmekultuuriliseks maaks, kus elavad rohkem kui 100 rahvuse esindajad.

Rahvusvähemus ja etniline vähemus

Käesolev alamprogrammi sihtgruppideks on nii põlisel rahvusvähemused kui ka alles 20.sajandi teisel poolel Eestisse sisserännanud etnilised vähemused. Samas on riikliku programmi rakendamise ja üldisema terminoloogilise selguse huvides oluline täpsustada rahvusvähemuse ja etnilise vähemuse mõisteid Eesti ajaloo kontekstis. Et rahvusvähemuse mõistet rakendatakse rahvastikuteaduses nende rahvuskogukondade puhul, kes on elanud antud territooriumil järjepidevalt pikemat aega, siis tuleb eristada põliselt Eesti eri regioonides elanud suuremaid rahvuskogukondi (1934.aastal 92 600 venelast, 16 300 sakslast, 7 600 rootslast, 5 400 lätlast ja 4 400 juuti) kui *rahvusvähemusi*⁶ ning pärast II maailmasõda migratsiooni tulemusena Eestisse elama asunud rahvuste esindajaid kui *etnilisi vähemusi*. Riikliku programmi meetmete kavandamisel on oluline võtta arvesse nende kahe sihtgrupi puhul lisaks sarnastele eesmärkidele ka erinevaid vajadusi alamprogrammi detailse tegevuskava ettevalmistamisel ja rakendamisel 2000-2007.⁷

---

⁶ Vähemusrahvuse kultuurautonoomia seaduse alusel on Eestis ajalooliselt käibesse läinud põlisvähemuste defineerimisel mõiste "vähemusrahvus". Siiski on põlisvähemuste puhul korrektne kasutada mõistet "rahvusvähemus", kuna rahvusvahelises õiguses ei tunta mõistet "vähemusrahvus".

⁷ Käesoleva riikliku programmi tekstis kasutatakse lühiduse otstarbel siiski nii põlisvähemuste kui pärast II maailmasõda sisserännanud etniliste vähemuste

Õigusaktid

Vähemusrahvuse kultuuriautonomiam seadus

Esimest korda võeti vähemusrahvuse kultuuriautonomiam seadus Eesti Vabariigi ajaloo vastu Riigikogu poolt 12.02.1925.a. Seadus sätestas rahvusvähemustele õiguse säilitada oma etniline kuuluvus, kultuur ja usutunnistus. Vastavalt seadusele tagati sakslastele, venelastele, rootslastele ja teistele Eestis elavatele vähemusgruppidele (suurusega üle 3000 liikme) õiguse moodustada oma kultuuriomavalitsus. Kultuuriomavalitsusel oli õigus moodustada emakeeles õpetatavaid avalikke ja eraõiguslikke haridusinstituutsioone ning korraldada ja kontrollida nende tegevust. Samuti oli kultuuriomavalitsusel õigus tegeleda vastava rahvusvähemuse teiste kultuuriliste vajadustega ning korraldada sel eesmärgil loodud instituutsioonide ja ettevõtete tegevust.

12.06.1993.a võttis Riigikogu vastu vähemusrahvuse kultuuriautonomiam seaduse, mis sarnaselt 1925.a vähemusrahvuse kultuuriautonomiam seadusele sätestab rahvusvähemusse kuuluvate isikute õiguse moodustada kultuuriomavalitsusi, et teostada neile põhiseadusega antud kultuurilaseid õigusi – säilitada oma emakeel, etniline kuuluvus, kultuuritavad ja usutunnistus. Seadus käsitleb rahvusvähemusena Eesti kodanikke, kes elavad Eesti territooriumil, omavad kauaaegseid, kindlaid ja kestvaid sidemeid Eestiga, erinevad eestlastest oma etnilise kuuluvuse, kultuurilise omapära, religiooni või keele poolest, on ajendatud soovist üheskoos alal hoida oma kultuuritavasid, religiooni või keelt, mis on aluseks nende ühisele identiteedile. Sarnaselt 1925.a seadusega võivad kultuuriomavalitsusi moodustada saksa, vene, rootsi ja juudi rahvusvähemusse kuuluvad isikud ja nendesse rahvusvähemustesse kuuluvad isikud, kelle arv on üle 3000.

Rahvusvähemusse kuuluval isikul on õigus moodustada ja toetada rahvuslikke kultuuri- ja haridusasutusi ning usukogudusi; luua rahvuslikke organisatsioone; täita rahvustraditsioone ja usukultuslikke tavasid, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust; kasutada oma emakeelt asjaajamises keelseadusega kehtestatud piires; kirjastada rahvuskeelseid trükiseid; sõlmida koostöökokkuleppeid rahvuslike kultuuri- ja haridusasutuste ning usukoguduste vahel; levitada ja vahetada teavet oma emakeeles.

Kultuuriomavalitsuse põhieesmärgiks on emakeelse õppe korraldamine ja järelvalve selleks ettenähtud varade kasutamise üle; rahvusvähemuse

---

üldnimetajana mõistet "etniline vähemus". Teise üldnimetajana on kasutatud mõistet "mitte-eestlased", mis ei ole kõlaliselt väga õnnestunud, kuid mis sobivama puudumisel on käibesse läinud.

kultuuriasutuste moodustamine ja nende tegevuse korraldamine, samuti rahvuslike kultuuriürituste korraldamine; rahvusvähemuse kultuuri ja hariduse edendamiseks fondide, stipendiumide ja preemiade asutamine ning määramine.

Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioon

(Strasbourg, 5. 11. 1992). Eestis jõustus 1. veebruaril 1998.

02.02.1995.a kirjutas Eesti Vabariik alla Euroopa Nõukogu vähemusrahvuste kaitse raamkonventsioonile, mille Riigikogu ratifitseeris 11.11.1996. Raamkonventsioon sätestab rahvusvähemuste ja nendesse kuuluvate isikute õiguste ja vabaduste kaitse, mille jaoks raamkonventsioonile allakirjutanud riigid võtavad vastavad kohustused. Riigikogu lisas juurde deklaratsiooni, mille kohaselt Eesti Vabariik käsitleb rahvusvähemusena Eesti kodanikke, kes elavad Eesti territooriumil, omavad kauaaegseid, kindlaid ja kestvaid sidemeid Eestiga, erinevad eestlasest oma etnilise kuuluvuse, kultuurilise omapära, religiooni või keele poolest ja on ajendatud soovist üheskoos alal hoida oma kultuuritavasid, religiooni või keelt, mis on aluseks nende ühisele identiteedile.

Muud olulisemad Eesti Vabariigi õigus- ja normatiivaktid, mis on seotud rahvusvähemuste ja etniliste vähemuste emakeele ja kultuuri edendamisega

Haridusseadus

Eesti haridussüsteemi aluseks olev haridusseadus sätestab hariduse lähteprintsipiina üldinimlike ja rahvuslike väärtuste, isiksuse, usu- ja südametunnistuse vabaduse tunnustamise. Samuti on haridusseaduse kohaselt riik ja kohalikud omavalitsused kohustatud tagama Eestis igäühe võimalused koolikohustuse täitmiseks ja pidevõppeks õigusaktides ettenähtud tingimustel ja korras.

Eesti põhi- ja üldkeskhariduse riiklik õppekava

Vabariigi Valitsuse kinnitatud Eesti põhi- ja üldkeskhariduse riiklikus õppekavas on kooliõpetuse põhimõtetenä määratletud humanism, demokraatia, isamaalisus ja rahvusvahelisus. Riiklik õppekava väärtustab nii eesti rahvusteadvuse, kultuuri ja traditsioonid, Eesti riigi kui ka Eestis elavate teiste rahvuste identiteedipüüdlused ja omakultuuri viljelemise. Samuti sätestab riiklik õppekava kõikide võrdsed võimalused hariduse omandamiseks, õppekorralduses ja õppesisu valikul arvestatakse rahvuslikke, piirkondlikke, vanuselisi, soolisi ja individuaalseid iseärasusi.

Ringhäälinguseadus

Massimeediat reguleerivatest õigusaktidest sätestab ringhäälinguseadus nõuded avalik-õiguslike meediakanalite saadetele, mille kohaselt Eesti

Raadio ja Eesti Televisiooni saated ja programmid peavad erinevate rahvastikurühmade moraalseid, poliitilisi ja usulisi veendumusi arvestades mõjutama kõiki austama inimväärikust ja järgima seadusi.

Riiklik poliitika

Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad

10.06.1998.a kiitis Riigikogu heaks *Eesti riikliku integratsioonipoliitika lähtekohad mitte-eestlaste integreerimiseks Eesti ühiskonda*, mis määratleb riikliku integratsioonipoliitika rõhuasetused ja eemärgid alates 1998. aastast. Dokument defineerib integratsiooni kui inimeste lülitumist ühiskonnaellu kõigil selle tasanditel ning integratsioon ei ole etnilise identiteedi muutus, vaid nende barjääride mahavõtt, mis täna takistavad paljudel mitte-eestlastel täisväärtuslikult osalemast Eesti ühiskonnaelus. See tähendab tagada kindlustunnet üheltpoolt eestlastele eestluse säilimise ja arengu ning teiselt poolt mitte-eestlastele nende keele ja kultuuri säilimise suhtes.

Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused

16.09.1998.a võttis Riigikogu vastu Eesti riigi kultuuripoliitika põhialused, mis sätestab kõikide ühiskonnaliikmete, sõltumata nende soost, rahvusest ja elukohast, võrdsed õigused kultuurielus osalemiseks. Riik soodustab rahvusvähemuste omakultuurilist tegevust ja kultuurialaseid kontakte nende etnilise kodumaaga. Riikliku kultuuripoliitika põhieesmärgiks on tagada eesti rahvuskultuuri traditsioonide kestmine, rahvusvähemuste kultuuriautonoomia toetamine ning rahvakultuuri elujõulisus kõigis eluvaldkondades.

Rahvuskultuuriselsid, nende liidud ja ühendused

Rahvuskultuuriselside toetamine

Kultuuriministeeriumi eelarvest jagatakse rahvuskultuuriselsidele toetusi nende esitatud projektide alusel. 1996.a oli toetuste kogumaht 950 000 krooni, 1997.a 1 200 000 krooni, 1998.a 2 000 000 krooni, 1999.a 2 000 000 krooni ja 2000.a 1 500 000 krooni.

Rahvuskultuuriselside ja nende pühapäevakoolide tegevust on toetanud Eesti riik, mitmed kohalikud omavalitsused ning välisdoonorid otsetoetustena, Integratsiooni Sihtasutuse kaudu või Põhjamaade/ÜRO Arenguprogrammi projekti "Toetus riiklikule programmile" kaudu. Lisaks sellele Haridusministeerium ja mitmed kohalikud omavalitsused toetavad rahvuskultuuriselside ja nende pühapäevakoolide tegevust.

Rahvuskultuuriselside tegevus

1999.a tegutseb Eestis üle 120 rahvuskultuuriselsi. Rahvuskultuuriselsid on enamikus koondunud 4 rahvuskultuuriselside

liitu ja ühendusse, so Rahvusvaheline Rahvuskultuuride Ühenduste Liit "Lüüra" (31 seltsi), Eestimaa Rahvuste Ühendus (20 seltsi), Slaavi Haridus- ja Heategevusühingute Liit Eestis (42 seltsi ja 33 kollektiivi) ning Ida-Virumaal tegutsevate rahvuskultuuriseltside katusorganisatsioon Ida-Virumaa Rahvuskultuuriseltside Ümarlaud (18 seltsi). Väljaspool nimetatud ühendusi ja liite tegutseb veel u 10 rahvuskultuuriseltsi.

Peamised probleemid ja vastavad riikliku programmi ülesanded

Vähemusrahvuse kultuuriautonoomia seadus

Vähemusrahvuse kultuuriautonoomia seadus kehtestab printsiibi, mille kohaselt rahvusvähemuste hariduse ja kultuurielu puhul lasub algatus ja vastutus rahvusvähemusel endal kultuuriomavalitsuse tegevuse kaudu. Riik on eeskätt vastavaid võimalusi loovas ja toetavas rollis.

Kuigi seadus oli vastu võetud juba 1993. aastal, pole seaduses ettenähtud võimalused rakendunud. Eeskätt puudutab see kultuuriomavalitsuste moodustamise küsimust, kuna moodustatavate kultuuriomavalitsuste põhieesmärgiks on muu hulgas rahvusvähemuse emakeelse õppe korraldamine ja järelvalve selleks ettenähtud varade kasutamise üle, kultuuriasutuste moodustamine ja nende tegevuse korraldamine jne. Sellest lähtuvalt tuleb koostöös Presidendi Ümarlauri ja teiste osapooltega viia läbi seaduse analüüs.

Etniliste vähemuste hariduse ja kultuuri edendamine

Üheks oluliseks riigipoolseks ülesandeks Eesti ühiskonna integratsioonis on anda etnilisse vähemusse kuuluvatele isikutele võimalus emakeelse hariduse saamiseks ja oma kultuuri edendamiseks. Seda asjaolu arvestades on oluline riigi sisuline ja rahaline toetus. Etnilise vähemuse haridus- ja kultuuriküsimuste korraldamine on ka kohaliku omavalitsuse pädevuses ning mitmed kohalikud omavalitsused on juba toetanud etniliste vähemuste pühapäevakoole. Alamprogrammi "Etniliste vähemuste haridus ja kultuur" ettevalmistamise üheks osaks on seetõttu etniliste vähemuste esindajate, kohalike omavalitsuste ja riigi rollide jaotuse määramine etniliste vähemuste haridus- ja kultuuriküsimuses, lähtudes situatsioonist konkreetses regioonis.

Etniliste vähemuste üldhariduskoolide tegevuse põhimõtted

Rahvuskeelse üldhariduskooli omanikuks võib olla vallavalitsus, linnavalitsus, eraõiguslik juriidiline isik või füüsiline isik. Kooli õppekava peab vastama põhi- ja üldkeskhariduse riiklikule õppekavale (või lihtsustatud või toimetuleku õppekavale). Üldhariduskooli õppekava ei sõltu kooli omandivormist, raamkavanõuded on kohustuslikud mis tahes õppekeele puhul. Õppekeele määrab kooli omanik, kuid põhikoolis on eesti keele õpe kohustuslik riikliku õppekavaga määratud mahus, et lõpetaja võiks järgmisel haridustasemel jätkata õpinguid eesti keeles.

Algkooli, põhikooli, gümnaasiumi ja kutseõppeasutuste pedagoogide palgad ja õppevahendite soetamise kulud kaetakse riigieelarvest riiklikele õppekavadele vastavate õppekavade ulatuses sama liiki riigi- või munitsipaalkoolidele kehtestatud korras. Erakool võib saada sihtotstarbelist toetust riigi- ja kohalikust eelarvest. Need põhimõtted rakenduvad ka rahvuskeelsetele koolidele.

6.2.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid.

6.2.2.1. Teadvustada Eesti mitmekultuurilisus, toetada toimetulekut mitmekultuurilises Eestis.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Erinevate kultuuride tundmaõppimine (ürituste, saadete, infolehtede jms kaudu).	- Eesti ühiskond on teadlik kultuurierinevustest ja on nende suhtes tolerantne	- ühiskonnaliikmete huvi Eesti kultuuriseltside tegevusest - kultuuriseltside üritustel osalejate arv
2. Mitmekultuurilises ühiskonnas toimetulekut toetavate õppekavade ja õppekorralduse põhimõtete väljatöötamine.	- kooli õppekavades on õppesisud, mis toetavad mitmekultuurilises ühiskonnas toimetulekut	- suhtumine teistesse kultuuridesse, rahvustesse - suutlikkus suhelda teise kultuuri esindajatega
3. Teadusuuringute tellimine.	- Eesti mitmekultuurilisuse mudeli kujundamisel teadvustatakse teiste maade kogemusi, Eesti võimalikke arenguid	- vastavate teadustööde maht ja kvaliteet - ressursside kasutamise sihipärasus

6.2.2.2. Vaadata üle vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse, sh kultuuriomavalitsuse rolli rahvusvähemuste kultuuri ja hariduse edendamisel.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse ülevaatamine ning vajadusel parandusettepanekute esitamine.	- vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse, sh kultuuriomavalitsuse roll määratletud	- vähemusrahvuse kultuuriautonomiaseaduse analüüs ja vastavalt vajadusele esitatud parandusettepanekud

6.2.2.3. Toetada rahvuskultuuriseltside ja pühapäevakoolide tegevust kaudu etniliste vähemuste keele ja kultuuri säilimist.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Finantsiline (sh riiklik,	- oluline arv etniliste vähemuste	- vastavad finantsvahendid (sh

erasektor, välisabi jt) toetus rahvuskultuuriseltsidele.	esindajaid on haaratud rahvuskultuuriseltside liikmeskonda ja kaasatud nende üritustesse - rahvuskultuuriseltsid tegutsevad edukalt	riiklik, erasektor, välisabi jt) on eraldatud rahvuskultuuriseltsidele esitatud projektide alusel vastavalt kindlaksmääratud tingimustele - rahvuskultuuriseltside ürituste ja muude tegevuse arv ning nendest osavõtnute arv
2. Finantsiline toetus (sh riiklik, erasektor, välisabi jt) pühapäevakoolidele.	- pühapäevakoolide tegevuse kaudu omandavad etniliste vähemuste liikmed teadmised oma emakeelest ja kultuurist	- vastavad finantsvahendid (sh riiklik, erasektor, välisabi jt) on eraldatud - pühapäevakoolide ja nendes õppivate inimeste arv regiooniti, kus selline vajadus eksisteerib - vastav arv õppematerjale olemas - vastav arv kvalifitseeritud õpetajaid olemas - pühapäevakooli lõpetaja teadmiste tase

6.2.2.4. Rahvuskultuuriseltside koostöö soodustamine, sh erasektori toetuse ja välisrahastajate leidmiseks seltsidele; teabelevi korrastamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Perioodiliste teabepäevade korraldamine rahvuskultuuriseltsidele riigi rahvuspoliitika tegevussuundadest ja konkreetsetest riiklikest ning välisabi projektidest. 2. Rahvuskultuuriseltside, nende liitude ja ühenduste esindajate osalemine riigi loodud etnilisi vähemusi puudutavates ümarlaudades ja teistes nõuandvates kogudes.	- rahvuskultuuriseltsidel on piisav ja püsiv finantsiline tugi oma tegevusele - rahvuskultuuriseltsid on piisavalt informeeritud riigi rahvuspoliitikast ning toimub koostöö riigiga selles vallas	- vastavad mitteriiklikud finantsvahendid on olemas - toimunud teabepäevade ja nendest osavõtnute arv - rahvuskultuuriseltside, nende liitude ja ühenduste esindajate arv etnilisi vähemusi puudutavates ümarlaudades ja teistes nõuandvates kogudes; nende ettepanekute arvestatus

6.2.2.5. Rahvuskeelsete põhikoolide tegevuse toetamine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Rahvuskeelsete põhikoolide rahaline toetamine (sh riiklik, erasektor, välisabi jt).	- rahvuskeelsetel põhikoolidel on tegutsemiseks vajalik baas	- rahvuskeelsete õppematerjalide hulk - kvalifitseeritud õpetajate arv - õppurite arv koolis
2. Teabe levitamine rahvuskeelse hariduse alal.	- rahvusgruppide esindajad on teadlikud omakeelse hariduse omandamise võimalustest ja tingimustest	- teavikute arv - meediaesinemiste arv

3. Õppematerjalide väljatöötamine.	- rahvuskeelsetel põhikoolide on nende erisusi arvestavad õppematerjalid	- rahvuskeelsete originaalmaterjalide arv - Eesti-aineliste originaalmaterjalide arv
4. Rahvuskeelsete põhikoolide eesti keele kui teise keele õpetajate ettevalmistus eriplaani alusel (eesti keel + emakeeleõpingud asjaomases (välis) ülikoolis.	- keeleteadlikkuse kasv eesti keeles ja emakeeles	- rakendatud õppeplaan

6.3. Alamprogramm “Täiskasvanute eesti keele õpe”

Alameesmärk: Täiskasvanud mitte-eestlastele on loodud võimalused eesti keele oskuse parandamiseks ja sotsiokultuurilise pädevuse tõstmiseks

6.3.1. Olukorra kirjeldus.

Valdav enamik täiskasvanud mitte-eestlastest on esimese põlvkonna migrantid või nende järglased. Eestisse on nad saanud aastatel 1946-1990 massilise sisserände tulemusena. Siin elavate mitte-eestlaste olulise enamuse välispäritolu ja kompaktne territoriaalne paigutus on põhjustanud ka keelelise eraldatuse. Olles paljudel juhtudel emakeeleoskuse minetanud juba enne Eestisse saabumist, valdavad nad ühise suhtluskeelena vene keelt ja paljudel juhtudel ainult vene keelt. See mõjutab nii nende eesti keele õpimotivatsiooni (venekeelses keskkonnas elades ei ole eesti keele oskus vajalik) kui ka hoiakut ja suhtumist (suure kasutajaskonnaga keelte rääkijail puudub võõrkeele õppimise traditsioon ja harjumus) ning kokkuvõttes halvendab eesti keele väljavaateid saada rahvusrühmade vaheliseks kontaktkeeleks.

Viimastel aastatel on muukeelse elanikkonna huvi eesti keele õppimise vastu siiski tõusnud ja keeleoskus paranenud. Noorte mitte-eestlaste eesti keele oskus on täiskasvanutega võrreldes oluliselt parem. Kui 1989. aastal oli mitte-eestlaste seas eesti keele oskus 14% (sealhulgas venelaste seas 17%, tänu ajaloolisele vene vähemusele), siis 1999. a pidas end eesti keele oskajaks 67% täiskasvanutest ja 92% noortest.⁸

Eesti keele õpe on olnud siiani valdavalt instrumentaalne. Inimeste konkurentsivõime tööjõuturul sõltub teiste tingimuste võrdsuse korral tihtipeale eesti keele oskusest. Sotsioloogiliste küsitluste andmete kohaselt piirab ebapiisav eesti keele oskus mitte-eestlaste arvates oluliselt töösaamise võimalusi ja põhjustab sotsiaalset tõrjutust. 1997. a uuringust selgub, et eesti keele õppe suurim motiveerija on oma kvalifikatsiooni tõstmise vajadus. 25% on kodakondsusega mitte-eestlasi, kes õpivad eesti keelt kvalifikatsiooni tõstmise eesmärgil, ning 23% on neid mitte-eestlasi, kes õpiksid eesti keelt igal juhul, sõltumata selle seotusest kodakondsuseksami keeletestiga.

Eesti keele oskuse nõude sätestamine riigiteenistujatele ning erasektori teatud valdkondades (töökeskonna ja tarbijakaitse nõuete täitmise vajadus või keskkonna, tervise ja turvalisuse kaitse) isikutega

---

⁸ Vt Pettai, I. ja Proos, I. *Venelased ja eesti keel*. Kommenteeritud andmebaas. Eesti Avatud Ühiskonna Instituut. Tallinn, 1999.

suhtlevatele töötajatele on Eesti keelesituatsiooni normaliseerimise ja eesti keele seisundi kindlustamise vältimatu tingimus. Kehtestatud keelenõuetele vastavaid õpivõimalusi aga napib (õpetuse tase on madal, erialase ettevalmistusega õpetajaid ja sobilikke õppematerjale ei jätku). Keeleõppe küsimused omandavad erilise tähtsuse sel põhjusel, et nad puudutavad märkimisväärset hulka Eestis elavaid mitte-eestlasi: täiskasvanuid tööalaste keelenõuete ja kodakondsuse seaduse alusel esitatavate eesti keele oskuse nõuete kaudu, aga ka kutseõppeasutuste õpilasi ja kõrgkoolide üliõpilasi riiklikes õppekavades või haridusstandardites sätestatud eesti keele oskuse nõuete kaudu. (Eesti riigis elamis- või tööloa taotlejatele keelenõudeid ei esitata, kuid pagulaste seaduse alusel ja kooskõlas ÜRO pagulasseisundi konventsiooniga on riik võtnud endale kohustuse korraldada siia saabunud pagulastele eesti keele õpet ja osutada tõlketeenuseid.).

Riigi toetus täiskasvanute eesti keele õppele on seni piirdunud vaid õigusliku regulatsiooni ja tasuta eksamieelsete konsultatsioonidega kodakondsuse taotleja ja eesti keele tasemeeksami sooritajatele. Riigi või kohaliku omavalitsuse eelarvest on toetatud meditsiinitöötajate ja avalike teenistujate keeleõpet (riigipoolne toetus välisabist rahastatavatele keeleprojektidele).

Kodakondsuse taotleja eesti keele eksamit teeb aastas umbes 2 000 inimest. 1999. a 1. juulist jõustunud keeleseaduse muudatus näeb ette selle eksami ühitamise tasemeeksamitega ning nende kaudu ka kooli lõpueksamitega. Näiteks 2000. a põhikooli eesti keele lõpueksami edukalt sooritanud õpilastel on võimalik taotleda kodakondsust ilma täiendavate keeleeksamiteta. Nimetatud seadusemuudatus näeb ette ka uue tasemeeksami süsteemi, mis käivitus 1999. a septembrist. Eksamid on testi vormis ja eksaminõuete väljatöötamisel on aluseks keeleseaduses esitatud eesti keele tasemekirjeldused. Sõltuvalt ametikohast ja töö iseloomust nõutakse eesti keele oskust ühel kolmest keeleoskustasemest. (alg-, kesk või kõrgtase).

Eksamite korraldamisega tegeleb haridusministeeriumi haldusalas töötav Riiklik Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskus, kes peale tasemeeksamite vastutab ka kooli lõpueksamite ja kodakondsuse taotleja eesti keele eksamitesti väljatöötamise eest. REKK on alates 1998. a Euroopa keeletestijate assotsiatsiooni (ALTE) assotsieerunud liige ning testide väljatöötamisel ja eksamite korraldamisel järgitakse ALTE reegleid (The ALTE Code of Practice), millega on määratud asjaomaste isikute vastutus ja kohustused eksamimaterjalide väljatöötamisel, eksamite korraldamisel, tööde hindamisel ja teabe levitamisel.

Uuele eksamisüsteemile üleminek eeldab muudatusi õppekorralduses, sest adekvaatselt püstitatud eksaminõuetele on soodne tagasimõju kogu keeleõppesüsteemile. Eksamil nõutavat taset ei ole võimalik saavutada 40-60 tunniste keelekursustega, mis oli siiani paljude keeleõppefirmade tavaline praktika. Võrdluseks võib tuua, et inglise keele algtaseme (EN Waystage Level või Cambridge Ülikooli Key English Test) keeleoskuse

saavutamiseks arvestatakse täiskasvanud õppijail normaalse õpikoormuse korral kuluvat 180-200 tundi ja Suhtlusläve (EN Threshold Level, Preliminary English Test) saavutamiseks 370-400 tundi.

Tasemeeksamisüsteem käivitus 1999 a septembris ja sellest ajast alates on tasemeeksamil käinud üle 400 inimese. Põhilised eksamitegijad on olnud töötajad, kellele eesti keele oskuse nõue on kehtestatud kutsekvalifikatsiooni osana, kuid üsna palju on õpilasi, üliõpilasi ja lihtsalt keeleõppijaid, kes on huvitatud oma keeleoskustaseme kindlaksmääramisest. Keskmine läbisaamise protsent on umbes 60. Suhteliselt madalal läbisaamisprotsendil võib olla mitu põhjust. Eksamisooritajad ei ole kursis uute eksaminõuetega ega ole valinud oma keeleoskusele vastava taseme eksamit, samal ajal peegelduvad selles ka senise õppesüsteemi vajakajäämised. Eesti keele kui teise keele õpetamise meetodika, eriti täiskasvanute keeleõppe osas vajab arendamist, samuti õpetajakoolitus ja täiendkoolitus. Käesoleva programmi täiskasvanute keeleõppe meetmed haakuvad Euroopa Nõukogu propageeritud elukestva õppe põhimõtetega. Õppekirjanduse väljatöötamisel, eksamiarendamisel ja õpetajakoolituse vallas tehakse koostööd EN ekspertidega.

Täiskasvanutel on võimalus eesti keelt õppida kohalike omavalitsuste koolituskeskustes või erakapitalil põhinevate keelefirmade kursustel. Koolituslubade väljastamisel ei nõuta erialast ettevalmistust tõendavaid dokumente, mistõttu õpetuse tase ei ole tagatud. Eesti keelt õppida soovijate arv on suurenenud tänu *EL Phare eesti keele õppe programmi* korraldatavatele kursustele, kus eesti keele tasemeeksami või kodakondsuse taotleja eesti keele eksami edukalt sooritanutele hüvitatakse kuni pool keeleõppekuludest.

Lähiaastatel kandub täiskasvanute eesti keele õppes raskuspunkt sotsiokultuurilise pädevuse, töö- või ametialase keeleoskuse süvendamisele, mis eeldab üldkeele oskuse arendamise kõrval erinevate valdkondade keelevajaduste kirjeldamist kutsekvalifikatsiooni standardite põhjal ja oskussõnaloendite koostamist.

Tuleb ette näha *keelekeskuste ümberprofileerimist uute immigrantide* (nt asüülitaotluse alusel elamisloa saanute) *keeleliseks teenindamiseks*, tagades neile keelekursused, mis võimaldaksid omandada eesti keele oskuse ühiskonnas esialgseks hädapäraseks toimetulekuks vajalikul tasemel (algtase).

Alamprogrammi läbiviimisel tuleb vältida ohtu, et toodetakse vene umbkeelsust integratiivsuse asemel. Sel juhul luuakse tingimused separatsiooni jätkumiseks ning kolmandate rahvusrühmade assimilatsiooniks venekeelsesse kogukonda.

6.3.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid

6.3.2.1. Täiskasvanute eesti keele õppesüsteemi korrastamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Tugiisikute programmi loomine täiskasvanute eesti keele õppe korraldamiseks	- toimiv programm - keeleõppe tugiisikute olemasolu - eesti keele oskuse paranemine	- kaasatud õppijate arv - nõudlus tugiõppe järele kaasatud tugiisikute arv
2. Täiskasvanute eesti keele õpetajate atesteerimise, litsentsimise (koolituslubade väljastamise) korra väljatöötamine ja rakendamine	- eesti keele õpetuse taseme tõus	- andmebaas - väljastatud koolitusload

6.3.2.2. Keeleõpetuskeskuste ja -firmade eesti keele õpetajate erialase ettevalmistuse parandamine ja täiendkoolituse korraldamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Eesti keele kui teise keele õpetajate täiendõppevõrgustiku loomine	- toimiv täiendõppevõrgustik - õpetajad on informeeritud täiendõppevõimalustest - õpetajate metoodiline ettevalmistus on paranenud	- kaasatud õpetajate arv - täiendõppevõimaluste ja -kohtade arv - õpilaste keeleoskuse hindamistulemused
2. Täiendõppemudelite väljatöötamine	- õpetajate vajadustele vastav paindlik koolitus	- koolitusse kaasatud õpetajate arv
3. Täiendõppe korraldamine, sh uute õppematerjalide kohta.	-õpetajate kvalifikatsioon paraneb -suur osa õpetajaid haaratud täiendkoolitusse - õpetajad on piisavalt informeeritud uutest õppematerjalidest - õppematerjalid võetakse kiiresti kasutule	- koolitussündmuste arv - nõudlus koolituse järele - koolitusse kaasatud õpetajate arv - nõudlus uute materjalide järele

6.3.2.3. Keeleoskuse hindamis- ja konsultatsioonisüsteemi täiustamine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Keeleeksameid ja eksamikorda tutvustavate materjalide koostamine ja levitamine.	- õppijad on informeeritud eksamitest ja eksamikorrast	- materjalide arv - nõudlus materjalide järele - teabematerjalide maht - teabesündmuste ja osavõtjate arv - piisavalt vahendeid riigieelarvest - pretensioonide puudumine avalikes infokanalites
2. Tasemeeksami arendus koostöös ALTE ja Euroopa Nõukogu ekspertidega	- standardiseeritud ja unifitseeritud eksamitestid	- testiparameetrite vastavus väljatöötatud kriteeriumidele

6.3.2.4. Eestikeelses keskkonnas kohanemist ja erialalisi ning sotsio-kultuurilisi vajadusi toetavate õppematerjalide ja programmide koostamine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Keelevajaduste määratlemine ja kirjeldamine erinevate ameti- või kutsealade lõikes ja eesti keele terminoloogiamiinimumide koostamine Euroopa Nõukogu tööalase keeleõppe projekti (VOLL) raames	- õppematerjalide olemasolu - erialase keeleoskuse paranemine	- nõudlus materjalide järele - keeleoskuse hindamistulemused - keelevajaduste kirjeldused - eesti keele terminoloogiamiinimumid, nende kasutamine keeleõppes ja igapäevatoos
2. Tööalaseid vajadusi toetavate keeleõppe-materjalide ja näidisõppeprogrammide koostamine	- õppematerjalide olemasolu - õppe tulemuslikkuse kasv	- nõudlus materjalide järele - tööalase keeleoskuse hindamistulemused
3. Eesti keele ja rahvusvähemuste keelte võrdlevate/kõrvutatavate grammatikate koostamise ja väljaandmise korraldamine	- grammatikate olemasolu - keeleteadlikkuse kasv	- tulemuste kasutamine õppetöös

6.3.2.5. Sotsiaalselt prioriteetsete ja riskigruppide keeleõppe doteerimine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Keeleõppe tulemuspõhine doteerimine.	- toimiv doteerimissüsteem - õppijate aktiivne osalus doteeritud keeleõppes - keeleoskuse paranemine	- doteeritud keeleõppes osalejate arv uute finantsvahendite eraldamine keeleõppe doteerimisele - keeleoskuse mõõtmistulemused

		(eksamid)
2. Eesti keele õpetamine muukeelsetele registreeritud töötutele ja töötajatele.	- keeleoskuse paranemine ja sotsiaalse kindlustunde suurenemine töötute hulgas - konkurentsivõime suurenemine tööturul	- õppes osalejate arv - keeleoskuse mõõtmistulemused (eksamid)
3. Noorte töötute aktiveerimisprogrammide väljatöötamine ja rakendamine koos keeleõppega.	- sotsiaalse kindlustunde ja konkurentsivõime suurenemine tööturul	- aktiveerimisprogrammis osalejate arv - töökoha saanute arv
4. Eesti-sisese tööjõuvahetuse mudeli väljatöötamine ja käivitamine.	- toimiv tööjõuvahetusprogramm - keeleoskuse ja erialaste teadmiste paranemine - konkurentsivõime suurenemine tööturul	- programmis osalejate arv - nõudlus programmis osalemise järele
5. Eesti keele õpetamine muukeelsetele ajateenijatele.	- keeleoskuse paranemine	- õppes osalejate arv - keeleoskuse hindamise tulemused (eksamid)
6. Riigi ja õiguse aluste programm ja materjalid, (ühendatud eesti keele õppega) muukeelsetele ajateenijatele; politsei- ja turvatöötajatele.	- teadmiste paranemine riigi ja õiguse aluste valdkonnas - erialase ja üldise keeleoskuse paranemine	- õppes osalejate arv - õppetulemused - kaebuste arvu vähenemine
7. Meditsiinitöötajate eesti keele kursused.	- klienditeeninduse paranemine üldise keeleoskuse paranemise tõttu	- õppes osalejate arv - keeleoskuse hindamise tulemused (eksamid)
8. Eesti keele õpetamine muukeelsetele kinnipeetavatele.	- keeleoskuse paranemine ja sotsiaalse kindlustunde suurenemine - konkurentsi suurendamine tööturul	- õppes osalejate arv - keeleoskuse mõõtmistulemused
9. Eesti keele õpetamine muukeelsetele vanglaametnikele	- keeleoskuse paranemine	- õppes osalejate arv - keeleoskuse mõõtmistulemused (eksamid)

6.3.2.6. Eesti keele maine tõstmine ja keeleoskuse väärtustamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Avalikkusele suunatud informatsioonilised materjalid ja avalikud üritused keelilise pädevuse ja elukestva keeleõppe põhimõtete propageerimiseks; keele omandamise motiveerimine	- avalikkus on informeeritud õppevõimalustest ja tulemustest - aktiivne osalus keeleõppeprogrammides	- infomaterjalide ja –sündmuste arv - nõudlus infomaterjalide (lisainfo) järele - nõudlus keeleõppeprogrammide järele

kultuurialaste tegevuste ja sündmuste kaudu (teatrietendused, filmid jt).		
2. Sotsiokultuurilise pädevuse aspektide määratlemine ja kultuurikirjelduste (<i>culturgram</i>) koostamine ning nende lülitamine õppeprogrammidesse	- õppematerjalide olemasolu - kultuurierinevuste tundma-õppimine ja väärtustamine - kultuuriteadlikkuse kasv	- nõudlus materjalide järele - kultuuriruumis toimetulek keeleoskuse hindamistulemused

6.3.2.7. Sotsiolingvistikuliste uuringute korraldamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Erinevate eluvaldkondade keelekasutuse analüüs keelelise käitumise ja keelesuhtumise selgitamiseks	- keeleteadlikkuse kasv - uurimuste rakendamine programmides	- teostatud uuringud - õpetus vastab vajadusele
2. Mitmekeelsete isikute keelekasutuse analüüs keelte vastastikuste mõjude ja keelekontaktide ulatuse ja iseloomu selgitamiseks	- uurimuste rakendamine ainekavades ja õppematerjalides	- teostatud uuringud - kasutatavus pedagoogilistes programmides
3. Keelekollektiivi sisemiste keelesuhete analüüs keelekasutusvaldkondade selgitamiseks	- uurimusi kasutatakse keeleõiguse kujundamisel	- teostatud uuringud - uuringute rakendus

6.4. Alamprogramm “Ühiskonnapädevus”

Eesmärk: Eesti elanikkond on ühiskonnapädev (jaguneb alameesmärkideks A, B ja C)

Määratlus

Ühiskonnapädevus tähendab isiku võimet toimida adekvaatselt kõigil ühiskonnaelu tasanditel. Riiklik programm käsitleb ühiskonnapädevuse kujunemise võtmetegurina inimeste võimet ühishuvide alusel organiseeruda (kolmanda sektori valdkonnas läbiviidav) ning objektiivse informatsiooni kättesaadavust ja hoiakute muutumist ühiskonnas (meedia ja avalik arvamuse valdkonnas läbiviidav).

Alaprogrammi “Ühiskonnapädevus” üldised ülesanded

- Teadvustada mitte-eestlaste potentsiaali ning teadlikult kaasata neid otsustamisse ja arendusprogrammidesse
- Eesti mitmekultuurilise ühiskonna kontseptsiooni rakendamine ning Eestis elavate etniliste vähemuste kultuuride tutvustamine avalikkusele.

Alameesmärk A: Eesti elanikud osalevad aktiivselt kodanikuühiskonna arendamisel sõltumata nende rahvusest ja emakeelest.

6.4.1.1. Olukorra kirjeldus

Kodanikuühiskond (*civil society*) kujutab endast organiseeritud sotsiaalse elu valdkonda, mis on vabatahtlik, isekorraldav, suuresti ise ennast ülal pidav, sõltumatu riigist ning piiratud tema enda kehtestatud reeglitega. Kodanikuühiskond on vahepealne lüli erasfääri ja riigi vahel ning tähendab inimeste kollektiivset kaasahaaramist avaliku elu sfääri, väljendamaks nende huvisid, tahet ja ideesid; vahetamaks informatsiooni; saavutamaks ühiseid eesmärke; esitamaks nõudmisi riigile, taotlemaks riigi senise poliitika muutmist ning hoidmaks riigiametnikke vastutavana inimeste ees.

Juba 1990. aastate alguses tegelesid paljud mittetulundusühendused mitte-eestlaste probleemidega teadvustamata sel ajal endale, et see on Eesti ühiskonna integreerimisele suunatud tegevus. 1999. aasta lõpuks kujunes Eestis välja laiaulatuslik mittetulundusühingute võrgustik. Loodud on kaks mittetulundusühingute esindusorganit - Ühenduste Konsultatiivkogu ja Ühenduste Koostöökoda -, mille eesmärgiks on korraldada suhteid nii mittetulundussektori sees kui ühenduste nimel Vabariigi Valitsuse ja Riigikoguga. Esindusorganitesse kuuluvad Eesti mittetulundusühenduste katusorganisatsioonid. Eesmärgiks on viia kokku erakondade ja ühenduste esindajad, arendada ühenduste vahelist koostööd ja töötada välja 2000. aastal Riigikogule esitatav kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon.

Eestis elavate rahvusvähemuste esindajad osalevad järjest aktiivsemalt mittetulundusühingute töös, kuid sageli saavad neile takistuseks liigselt keerukad administratiivsed protseduurid mittetulundusühingute loomisel ja projektidele toetuse taotlemisel. Samuti on nõrgaks küljeks koostöö ja informatsiooni vahetus kolmanda sektori siseselt, kuna sageli toimub organiseerumine rahvustunnuse alusel. Riikliku programmi üheks ülesandeks on tagada, et mitte-eestlased oleksid võimelised võrdselt eestlastega osalema kolmanda sektori tegevuses. Oluline on saavutada seisund, kus Eesti elanikkond organiseerub rahvuslike ja kultuuriliste tunnuste kõrval ka ühishuvide alusel (haridus, sotsiaaltoetus, tervishoid jne).

6.4.1.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid.

6.4.1.2.1. Arendada mitte-eestlaste integratsioonialast koostööd kolmanda sektori ja riigi institutsioonide vahel.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Ühiskonnas eestlaste ja mitte-eestlaste vahelist dialoogi edendavate mittetulundusühingute esindusorganite toetamine.	- mittetulundusühingute esindusorganid etendavad aktiivset rolli eestlaste ja mitte-eestlaste vahelises dialoogis	- mittetulundusühingute esindusorganite tegevuse analüüs (hinnangud mittetulundusühingutelt ja riigi institutsioonidelt)
2. Informatsiooni levitamine ja avalikkuse teavitamine ajakirjanduse, Integratsiooni Sihtasutuse infobülletääni, Integratsiooni Sihtasutuse Interneti kodulehekülje jt kanalite kaudu; Integratsiooni Sihtasutuse regulaarselt toimuv teabepäev mittetulundusühingutele.	- mittetulundusühingud on piisavalt informeeritud üksteise tegevusest ja projektidest, koostööst riigi institutsioonidega ning oma projektide rahastamise võimalustest - ajakirjanduses kajastatakse mittetulundusühingute tööd integratsiooni valdkonnas	- ajakirjanduses avaldatud teabehulk - Integratsiooni Sihtasutuse infobülletääni olemasolu ja sisu - info kvaliteet Integratsiooni Sihtasutuse Interneti koduleheküljel - teabepäevade toimumine, sisu ning osalejate arvukus ja rahulolu - Eesti Päevalehe kuulisa Foorumi sisuanalüüs integratsiooniprogrammist lähtuvalt
3. Analüüsida mittetulundusühingute asutamise ja tegevuse seadustest tulenevaid administratiivseid protseduure ja reegleid.	- analüüsist tulenevate ettepanekute alusel lihtsustatakse mittetulundusühingute administratiivseid protseduure	- mittetulundusühingute rahulolu administratiivsete protseduuridega ning nende poolt seaduste järgimine
4. Riigi osalise finantseerimise tagamise mehhanismi väljatöötamine ja rakendamine mittetulundusühingute osalist rahalist välistoetust omavate integratsiooniprojektide realiseerimise kindlustamiseks.	- mittetulundusühingute tegevuse hoogustumine integratsiooni valdkonnas, sh realiseeritavate projektide arvu suurenemine ja sisu paranemine	- vastavad riiklikud finantsvahendid on olemas

6.4.1.2.2. Toetada muukeelsete koolide õpilasomavalitsusi ja noorteühinguid.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Õpilasomavalitsuse ja noorteühingute liidrite regulaarne koolitus.	- õpilasomavalitsuse ja noorteühingute liidrite võimekuse suurenemine koolide tegevuses kaasaraäkimisel	- õpilasomavalitsuste ja noorteühingute tegevuse aktiivsus ja mitmekesisus - õpilaste ja õpetajate suhtumine

		õpilasomavalitsusse ja noorteühingutesse, selle algatustesse
2. Õpilasomavalitsuse ja noorteühingute teema sisseviimine juhtkondade ja pedagoogide koolitusprogrammidesse.	- õpilasomavalitsused omandavad kindla rolli - tiheneb koolide juhtide, pedagoogide ja õpilasomavalitsuste koostöö	- õpilasomavalitsuste ja noorteühingute moodustamise ja tegevuse avalikkus
3. Noorte koostöö toetamine.	- tihenevad noortevahelised suhted ja kontaktid, ühtlustub noorte mõttemaailm	- eri koole ühendavate algatuste ja tegevuste osakaal õpilasomavalitsuste ja noorteühingute tegevuses - pikemat koostöösuhet arendavate ettevõtmiste arv - koostöös kujundatava ühisosa mitmekesisus
4. Eesti sisese koostöö arendus (kõrgkoolide, uurimisasutustega jt)	- õpilasomavalitsused ja noorteühingud on kaasatud ühiskonna valupunktide kaardistamisesse ning kitsaskohtade likvideerimisse	- Eesti elanikkonna akadeemilise eliidi partnerluse ulatus - noorte teadlikkus piirkonna, Eesti valupunktidest - noorte algatatud uuendus-, korrastus- jm algatuste arv
5. Omaalgatust toetava teabematerjali kirjastamine.	- ühendused oskavad toimida omaalgatuse elluvijjana	- teavikute arv - ühenduste algatushuvi - ühenduste suutlikkus algatatu ellu viia

Alameesmärk B: Eestlaste ja mitte-eestlaste hoiakud on riikliku programmi põhieesmärkide saavutamist soodustavad

Nimetatud eesmärk jaguneb väiksemateks omavahel tihedasti seotud eesmärkideks

1. Eesti meedia⁹ mõjuvälja suurenemine mitte-eestlaste seas.
2. Eesti meedia aktiivsem osalemine riikliku programmi eesmärkide saavutamisel ja sellealase omavahelise koostöö tugevnemine.
3. Eesti ühiskonna informeerituse tõus riikliku programmi eesmärkidest ja integratsiooniprotsessis toimuvast.

6.4.2.1. Olukorra kirjeldus

Meediatarbimine Eestis¹⁰

Meediatarbimist Eesti ühiskonnas iseloomustab tuntav rahvuslik-keeleline eristumine. Mitte-eestlaste seas on valdavaks tarbimismalliks Venemaa meedia ning Eesti (venekeelse) meedia kombinatsioon. Eestlastest sagedamini esineb venekeelse elanikkonna seas ka orientatsiooni rahvusvahelisele Lääne meediale (enamasti paralleelselt Venemaa-orientatsiooniga). Valdav enamus Eesti venekeelsest elanikkonnast jälgib aktiivselt Venemaa (tele)kanaleid. Vähemalt ühte Venemaa telekanalit jälgib päeva jooksul keskmiselt 80% Eesti 15-74 aastastest mitte-eestlastest (BMF Gallup Media, 1999 kevad. Eesti telekanalite päevane vaatajaskond mitte-eestlaste seas oli 1999a kevadel 39%. Võrreldes 1993 aastaga, on Eesti raadio- ja telekanalid oma tähtsust mitte-eestlaste tarbimisrepertuaaris mõnevõrra kaotanud. Eesti üleriigiliste (venekeelsete) raadiokanalite kuulajaskond on 43%, kohaliku raadio kuulajaskond 48% Eesti täiskasvanud venekeelsetest elanikkonnast. Eesti- või venekeelsete üleriigiliste ajalehtede lugejaskond (lugenud ühe lehe 6-st viimasest ilmunud numbrist vähemalt kahte) moodustab 33% 15-74 aastastest mitte-eestlaskonnast. Seoses satelliit- ja kaabelvisüsteemidesse ühinemisega Venemaa kanalite edasiseks jälgimiseks on mitte-eestlaste seas tunduvalt suurenenud Lääne kanalite vaatajaskond satelliit- ja kaabellevi kaudu ning üks osa, eriti nooremaid mitte-eestlasi, on hakanud jälgima paralleelselt nii Lääne kui Venemaa kanaleid. Eksklusiivselt Venemaa-orientatsiooniga meediatarbivate rühm

---

⁹ So. eesti- ja muukeelne meedia.

¹⁰ Alljärgnev ülevaade on esitatud allikast *Eesti inimarengu aruanne 1999*. ÜRO Arenguprogramm. Tallinn, 1999. Lk. 45-53.

on aastatel 1993–1999 kahanenud 38%-lt 21%-le Eesti täiskasvanud elanikkonnast (sellesse rühma kuulub väga vähe eestlasi).

Veidi on kasvanud kohalike kanalite osatähtsus paralleelselt Venemaa-orientatsiooniga.

Seega on vahemikus 1993 kuni 1999 Eesti venelaste ja muudest rahvustest venekeelse elanikkonna meediatarbimise repertuaar muutunud mitmekesisemaks: kuigi Venemaa kanaleid ainsate väliskanalitena jälgivate inimeste osakaal pole praktiliselt muutunud, on nende kõrval suurenenud nende osakaal, kes jälgivad paralleelselt nii Lääne kui Venemaa kanaleid väliskanalitena, samuti ka kohalikku meediat.

Erinevate tasandite meedia lisandumisega tarbimisrepertuaari kasvab ka võimalike referents-süsteemide variatiivsus, mis peaks lõppkokkuvõttes tekitama uusi võimalikke “ühendusliine” eestlaste ning venekeelse elanikkonna teabe- ja kommunikatsiooniväljade, väärtuste ning nendel põhineva sotsiaalse identiteedi vahel.

Alamprogrammi põhimõtted ja sihtgrupid

Meediaalaste tegevuste puhul peab arvesse võtma asjaolu, et need oleksid suunatud eelkõige järgmistele alamprogrammi seisukohalt olulistele sihtrühmadele:

- koolieelses ja koolikohustuse eas lapsed, nende pered
- alg- ja põhikoolide ning põhikooliklassidega gümnaasiumide õppijad, õpetajad, juhatajad, direktorid täiskasvanud, v.a vanem põlvkond (üle 60-aastased)
- kõrgkoolide meediaerialade üliõpilased, õppejõud
- eesti- ja venekeelsed ajakirjanikud (televisioon, raadio, kirjutav press)
- integratsiooniga seotud asutuste info- ja avalike suhete osakondade töötajad
- noored, täiskasvanud, v.a vanem põlvkond (üle 60-aastased)

Sihtrühm ja eesmärk peavad olema enne projekti algust konkreetselt fikseeritud, eesmärk mõõdetav ning tulemus objektiivselt hinnatav.

Riikliku programmiga seonduvate meedia-alaste tegevuste läbiviijad peavad juhinduma järgnevatest üldeesmärkidest:

- 1) avatuse, sallivuse ja kindlustunde loomine ja süvendamine;
- 2) Eesti kaasaegsele mitmekultuurilisele tegelikkusele vastavate eetiliste ja esteetiliste kategooriate kujundamine;
- 3) indiviidi-kesksus – saavutuste või probleemide representatsioon indiviidi valikute ja vastutuse, mitte tema rühmakuuluvusest (automaatselt) tulenevate väljunditena
- 4) eestlaste ja muudest rahvustest inimeste ühise riigi-identiteedi kujunemiseks soodsate verbaalsete ja visuaalsete terminite-sümbolite jms loomine

5) erineva keelega meedia eksklusiivsuse ja pakutava diskursuse erinevuse vähendamine

Meedia peab töötama ühtses süsteemis muude integratiivsete tegevuste ja valdkondadega, nt *kool - lapsevanem – televisioon*.

Arvestada tuleb eestikeelsete programmide puhul ka teiskeelse vaatajaga. Saadete eesti keele korrektsus peaks olema eriti tähtsustatud.

Alamprogrammi eesmärgid erinevate sihtgruppide lõikes

Mitte-eestlased (noorem ja keskealine põlvkond)

Eesti venekeelse elektroonilise ja trükimeedia tarbimisaktiivsuse tõus ning saadete-väljaannete auditooriumi laienemine.

Parem informeeritus ning aktiivsem hoiak ühiskonnaelus osalemiseks (k.a seda takistavate barjääride ületamiseks (keeleoskus, kodakondsuse saamine jt).

Eestlased (noorem ja keskealine põlvkond)

Hoiaku “mitte-eestlased kui probleem” järkjärguline taandumine ning arusaama “mitte-eestlased kui arengupotentsiaal” ning Eesti mitmekultuurilisust väärtustava hoiaku tekkimine

Eestikeelne meedia

Eesti mitmekultuurilisuse teema sagedasem ning vastutustundlik käsitlemine.

Tihedam koostöö Eesti venekeelse meediaga.

Senise ühekülgsuse “meie” ja “teiste” konstrueerimise praktika¹¹ teadvustamine ja sellise ühekülgsuse vältimine.

Eesti venekeelne meedia

Venekeelsele auditooriumile kirjutavate/saateid tegevate ajakirjanike kompetentsi (nt oskused töötada eestikeelsete infoallikatega) ja vastutustundlikkuse tõus rahvusküsimuste ja riikliku integratsioonipoliitika käsitlemisel.

Tihedam koostöö eestikeelse meediaga.

Noorte (eesti- ja venekeelsete) meediavaldkonna spetsialistide juurdetulek venekeelsele auditooriumile kirjutavate/saateid tegevate ajakirjanike hulka.

---

¹¹ Näiteks: tegelaste venekeelsuse või rahvuskuuluvuse sagedasem äramainimine negatiivsete, kui positiivsete uudiste puhul (viimasel juhul sageli konkreetne nimi); termini “eestlased” kasutamine kõigist Eesti elanikest rääkides jms.

Integratsioonitemaatika ja rahvussuhete käsituslaadi muutumine mitmekesisemaks, avatumaks ja dialoogilisemaks.

6.4.2.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid.

6.4.2.2.1. Integratsioonitemaatika mitmekülgsem väljaarendamine vene ja eestikeelses meedias, venekeelse meedia interaktiivsuse suurenemine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
<p>1. Ajakirjanike ja toimetajate erialased ning integratsioonitemaatika käsitlevad koolitused (programmi põhialuste väljatöötamine, finantsvahendite leidmine, pilootprojektid ning seejärel konkurss kogu programmi või selle osade realiseerimiseks) (ühitatud 6.4.2.2.7.p 5-ga)</p> <p>2. Integratsiooni eri valdkondadega artiklite, saadete ja programmide tellimine või toetamine (stipendiumikonkursside jms põhialuste väljatöötamine ning seejärel kogu terviküsteemi väljatöötamine ja käivitamine)</p> <p>3. Integratsiooniprogrammi realiseerimisele kaasa aidanud ajakirjanike premeerimissüsteem (premeerimissüsteemi põhialuste väljatöötamine ning käivitamine)</p> <p>4. Interaktiivsete (publikupoolse tagasisidega) programmide tellimine või toetamine (vt ka p 6.4.2.2.3. p1) (programmi põhialuste väljatöötamine, finantsvahendite leidmine, pilootprojektid ning seejärel konkurss programmi realiseerimiseks)</p>	<p>- ajakirjanike teadlikkus integratsiooni ja meedia kohta</p> <p>- mõtteviisi “valime ühe ajakirjaniku, kelle ülesanne integratsioon on” vältimine toimetustes</p> <p>- meedias ilmub sagedamini integratsioonitemaatika otseselt puudutavaid materjale</p> <p>- integratsiooni ja Eesti mitmekultuurilisuse senisest selgem esiletulek otseselt seda teemat mitte käsitlevates artiklites-saadetes (nt lugude tegelased on mitmest rahvusest)</p> <p>- Eesti venekeelsete telekanalitega tekib vaatajail senisest suurem emotsionaalne side (nt saated kui omavaheline kõneaine jms)</p> <p>- venekeelse auditooriumi seas tekib (tugevneb) harjumus pöörduda kohaliku meedia poole utilitaarse teabe saamiseks</p>	<p>- ajakirjanike koolituste arv</p> <p>- ajakirjanike koolituses osalenute arv</p> <p>- heterogeensus väljaannete/jaamade ning ajakirjanike järgi (k.a. nt kriminaalteemadel, noorteteemadel kirjutajad jt)</p> <p>- väljakuulutatud (ajakirjanduslike) konkursside hulk, konkurssidel osalenute arv, konkursil osalejate tase.</p> <p>- võitnud projektide realiseerumine</p> <p>- integratsioonitemaatika otseselt käsitletud saadete-artiklite arv (-monitooring)</p> <p>- Eesti mitmekultuurilisusega kaudselt seonduvate viidete hulk ja laad (meediamonitooring)</p> <p>- venekeelse elanikkonna meediatarbimise harjumuste ja ootuste muutumine (tele-raadio päevikuuring, küsitlused, viimased teatud ajalise intervalliga)</p>

6.4.2.2.2. Uue, regulaarse meediatarbimise harjumusega ja infoühiskonnas orienteerumise oskusega mitte-eestlaste põlvkonna kasvatamine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
<p>1. Ühendatud eesti keele õpetuse¹² ning meediahariduse programm venekeelsetele põhi- ja keskkoolidele (sh koostöös Tiigrihüppe Sihtasutusega ja Eesti Meediakoolitajate Liiduga), mis sisaldaks niihästi erinevate meediakanalite (sh internet, multimeedia) ja žanrite ülevaadet, kui elementaarset teksti ja visuaalse teabe analüüsi oskust, samuti info(otsingu)süsteemide, andmepankade jms kasutamise oskusi.</p> <p>2. Punkt 1-s nimetatud meetmete kohandamine kaitsevæele.</p> <p>3. Õpetajate täiendkoolitus punkt 1-s nimetatud meetmete võtmiseks, õppevahendite loomine ja muud süsteemi käivitamiseks vajalikud alaprojektid.</p> <p>4. Projekti "Ajaleht koolitunnist" käivitamine venekeelsetele koolidele.</p>	<p>- programmi (p.1) ja õpetajate täiendkoolituse süsteemi väljatöötamine, pilootprojektide käivitamine ning tagasiside</p> <p>- programmis osalenud õpilastel kujuneb huvi ja harjumus (uue) meedia kasutamiseks ka peale programmi lõppu</p> <p>- osa osalenuist asub edasi õppima (uue) meedia erialadel</p>	<p>- pilootprojektides (hiljem programmis) osalenud õppeasutuste/kaitsevæe üksuste hulk</p> <p>- õpilaste / kaitsevæelaste rahulolu, edasijõudmine, teadmiste rakenduvus (nt meediakasutuse aktiivsus) pärast programmi lõppu (longituuduuring)</p> <p>- meedia- või lähedastel erialadel edasi õppima asunute hulk</p>

6.4.2.2.3. Eestlaste ja mitte-eestlaste omavahelise suhtlemise tihendamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
<p>1. Kakskeelsete interaktiivsete telesaadete tootmine (tutvumissaated, viktoriinid, lastesaated), s.h. senisest selgemate efektiivsuskriteeriumide kokkuleppimine koostöös ETV-ga (võimalusel ka erakanalitega), mis tähendaks saadete tootmise (lisa)rahastamisel riigi poolt ka:</p> <p>a) saadetest teavitamist muudes, eelnevalt eetrisolevates programmides (uudistes)</p> <p>b) vähemalt osa saadete edastamist <i>prime time</i> vahemikus¹³</p>	<p>- Eesti- ja venekeelse auditooriumi huvi ja aktiivne osalus saadetes</p>	<p>- saadete vaatajaskonna ulatus (venekeelse elanikkonna seas peaks ületama 10%) ja sotsiaaldemograafiline profiil (nooremad, nii Ida-Viru kui Tallinna piisav esindatus) (tele-raadio päevikuuring)</p> <p>- vaatajate-poolse tagasiside aktiivsus (helistajad-kirjutajad, saates osaleda soovijad)</p> <p>- saadete arvustused pressis</p>

¹² Oluline eesti keele maine tõstmiseks kaasaegse enesekehtestuse keelena ning eestikeelses infokeskkonnas orienteeruvate noorte kasvatamise seisukohalt.

<p>2. Peretutvuse-programm, eesmärgiga aktiveerida eestlaste ja mitte-eestlaste perede omavahelist suhtlemist nt perelaagrite, ekskursioonide, ühiste mitmesugustest konkurssidest-võistlustest osavõtu näol.</p>	<p>- peretutvuse-programmi väljatöötamine, pilootprojektide käivitamine ning tagasiside - programmis osalenud pered on sellega rahul, nad suhtlevad omavahel ka programmi väliselt või selle järgselt</p>	<p>- programmis osalenud perede arv ja sotsiaal-demograafiline profiil (nooremad, lastega pered; Ida-Viru perede suhtlemine muude piirkondade peredega) - osalenud perede rahulolu ja omavahelise (hilisema) suhtlemise tihedus (küsitlused) - programmis osalenud perede ühiste kohtumiste jätkuvus</p>
<p>3. Raamprogrammi väljatöötamine ühisürituste korraldamiseks (nt lastega seonduvad koolitus-programmid), eestlasi ja mitte-eestlasi siduvate huviühenduste stimuleerimine ja aktiveerimine koostöös kohalike omavalitsustega (nende sotsiaalprogrammide osana).</p>	<p>- ühe linnaosa vm regionaalüksuse eesti- ja muukeelsed elanikud osalevad ühishuvideid kantud ettevõtmistes, tekivad uued või tugevnevad vanad huviühendused</p>	<p>- ühisürituste/huviühenduste raamprogrammis osalevate kohalike omavalitsuste arv - programmi raames korraldatud ürituste, ühenduste toetusprojektide arv - ühekordsete ja jätkuvate ettevõtmiste vahekord - huviühenduste liikmete arv ning sotsiaaldemograafiline profiil, kooskäimise aktiivsus ja ühenduste ajaline kestvus (statistika + uuringud)</p>
<p>4. Eestlaste ja mitte-eestlaste omavahelise suhtlemise representatsioon meedias, nn. suhtleva olmediskursuse kujundamine, nt integratsiooni-teemalise sarjafilmi tootmine, mitte-eestlaste süsteemne tutvustamine eestikeelsetes seltskonna- ja naisteajakirjades, mõne e.k. ajakirja venekeelse versiooni väljaandmine analoogselt "Stiiliga" jms.</p>	<p>- sari kogub vaatajaid, eestikeelsetesse seltskonna-, naiste jm teemadesse ilmuvad vene jm mitte-eesti nimed (persoonid) ja vastupidi</p>	<p>- sarja vaatajaskonna ulatus ja sotsiaal-demograafiline profiil; seltskonna jt ajakirjades ilmunud vene jt kohalikest rahvastest tegelastega lugude arv ja tase (tele-raadio päevikuuring, meediamonitoring)</p>

6.4.2.2.4. Poliitilis-õigusliku integratsiooni toetamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
<p>1. Avalik kodakondsuseksami sooritamist propageeriv-julgustav kampaania järgmistel tasanditel: (a) riiklikul, presidendi-peaministri tasandil väljaõeldud pöördumine-</p>	<p>- senisest aktiivsem eksamite sooritamine Eesti kodakondsuse saamiseks ja Eesti kodaikete arvu suurenemine</p>	<p>- kampaania erinevate all-osade realiseerumine, nende retseptioon meedias (meediamonitoring): a) Sihtrühmade teadlikkus ja</p>

¹³ Olulised nõuded arvestades praegusi väljakujunemata vaatamisharjumusi ning telerivaatamise kui (sageli rutiinse) ajaviite üldist rütmi.

tähelepanu; (b) eksami sooritamiseks vajalik avalik teavitamisprogramm; (c) eesti keele ja muude riiklikus programmis ettenähtud kursuste aktiivne promotsioonikampaania muukeelses sihtrühmas; (d) kodakondsust käsitleva sotsiaalreklaami kampaania, sihtgrupiks nii eestlased kui mitte-eestlased.		hoiakud kampaania suhtes (küsitlus) b) Eesti kodakondsuse taotlejate, eksami sooritanute ning kodakondsuse saanute arv
2. Noorte poliitilist integratsiooni laiema toetav kommunikatsiooni programm, mille erinevad all-osad toetavad kodanikuõiguste realiseerimist, nt debati algatamine parteide jt poliitiliste ühendustega nende vaatekohtade suhtes noorte muudest rahvustest Eesti kodanike kaasamise kohta ühiskonnaellu; kodanikuõpetust toetavate ja elavdavate tegevuste programmi loomine muukeelsete koolide, noorteühenduste jaoks (nt parlamendi-külastused, poliitikaemalised väitlused jms).	- kodanikuks-olemise selgem teadvustumine, ühiskondlikult aktiivsema, demokraatlikku kultuuri respektieriva hoiaku tekkimine venekeelsete noorte seas	- kommunikatsiooni-programmis osalenud koolide/ühenduste/ õpilaste arv - programmi raames toimunud ettevõtmiste kajastamine meedias
3. Kompleksne kommunikatsiooni-programm (artiklid/saadet ajakirjanduses, PR kampaania, sotsiaalreklam) avalikkuse tähelepanu juhtimiseks riiklikule programmile ja selle realiseerimisele (ühitatud 6.4.2.2.5. p.2 ja 6.4.2.2.7.p.3 kirjeldatud tegevustega).	- riikliku programmi kui kogu elanikkonna kindlustunnet, ühiskondlikku jätkusuutlikkust edendava ettevõtmise (avalik) retseptioon	- kampaania retseptioon meedias - avalikkuse teadlikkus ja hoiakud kampaania suhtes (küsitlus)

6.4.2.2.5. Kultuuridevahelise dialoogi tekitamine ja arendamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Analoogselt 6.4.2.2.3. ülesandes ettenähtud meetmetele ühtse strateegiaga ühendatud projektid (TV-saadet, viktoriinid).	- vt 6.4.2.2.3.	- vt 6.4.2.2.3.
2. Sotsiaalreklaami (TV, raadio, kirjutav press, plakatreklaam) kampaania avalikkuse tähelepanu juhtimiseks Eesti mitmekultuurilisusele (ühitatud 6.4.2.2.4 p.3 ja 6.4.2.2.7.p.3 kirjeldatud tegevustega).	- kampaania positiivne avalik retseptioon	- kampaania kajastamine meedias - avalikkuse teadlikkus ja hoiakud kampaania suhtes (küsitlus)

6.4.2.2.6. Meedia- ja infovaldkonna professionaalide arvu suurendamine mitte-eestlastest noorte seas

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Programmi käivitamine muukeelsete koolide lõpetajate koolituseks Tartu Ülikoolis ajakirjanduse, reklaami, avalikkussuhete erialadel.	- kõrgkoolides meedia erialadel õpib venekeelsetest koolidest pärit noor	- kõrgkoolides meedia erialadel õppivate venekeelsetest koolidest pärit noorte arv; nende edasijõudmine ja ajakirjanduslik aktiivsus õpingute ajal; siirdumine erialasele tööle; magistri-õppesse astujate arv
2. Koostöös ülikoolidega (TPÜ, TÜ, Concordia jt) luua elektroonilise meedia ajakirjanike diplomioõppe (avatud ülikooli) süsteem, mis tagaks uue põlvkonna kaadri kujunemise.	- diplomioõppe programm saavutab muude erialade spetsialistide seas teise kõrgharidusena populaarsuse	- diplomioõppe programmis osalejate arv ja edasijõudmine, nende edasijõudmine ja ajakirjanduslik aktiivsus
3. Stimuleeriva eeltöö tegemine, nt artiklitekonkurss vene keeles kirjutavatele noortele, noorte koostatud eksemplarid päevalehtedes jne.	- ajakirjaniku- ja meediatöö saavutab koolinoorte seas populaarsuse, kasvab huvi meedia vastu üldse	- konkursil osalemise aktiivsus

6.4.2.2.7. Venekeelse institutsionaalse-utilitaarse info kättesaadavus ja kvaliteedi paranemine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Organisatsioonides, riigiasutustes, kohalikes omavalitsustes läbiviidavad ametnike koolitused venekeelse klientuuriga suhtlemiseks	- riigiametnike tunnetamine partnerite, mitte vaenlastena venekeelse elanikkonna poolt	- toimunud koolituste arv, nende tõhususe hindamine nii ametnike kui asutusi külastavate elanike poolt (küsitlused)
2. Riigiorganisatsioonide PR-osakondade töö tõhustumine suhetes venekeelse meediaga	- riigivõimuga seonduvate küsimuste selge, süstemaatiline, otsest allikast tulev kajastamine venekeelses meedias	- riigivõimuga seonduvate materjalide sagedus ja laad (meediamonitoring)
3. Süsteemi loomine venekeelse meedia pidevaks varustamiseks integratsiooni ja mitte-eestlaste osalust puudutava teabega, sh avalikkuse informeerimine iga integratsiooniprogrammi etapi eesmärkidest ning tulemustest (ühitatud 6.4.2.2.4 p.3 ja 6.4.2.2.5.p.2 kirjeldatud tegevustega): (a) WWW-leheküljed (rahvastikuminiistri, Integratsiooni Sihtasutuse, Välisministeeriumi ja teiste integratsiooniga seotud asutuste-	- teavitamissüsteemi efektiivne toimimine, integratsiooniprogrammi ja osalust puudutava teabe positiivne, kindlustunnet tekitav retseptioon venekeelse meedia-auditooriumi seas: (a) lehekülgede aktiivne külastamine (b) vt p. 2	- hinnangud vastavatele rubriikidele-saadetele, materjalidele (küsitlus); tagasiside aktiivsus; - teavitavate materjalide ilmutussagedus, selgus ja adekvaatsus (meediamonitoring) (a) lehekülje külastajate arv, hinnangud leheküljele (interneti küsitlus, jututuba) (b) vt p 2

organisatsioonide koduleheküljed); (b) ametlike pressiteadete süstemaatiline edastamine (vt p.2).		
4. Inimeste sotsiaalset osalust soodustava teabe lehekülje või rubriigi loomise osaline toetamine peamiste venekeelsete kanalite juurde.	- rubriigi realiseerumine, selle aktiivne kasutamine	- rubriigile laekunud lugejakirjad, huvi rubriigi vastu (lugejaskonna küsitlus)
5. Ajakirjanike koolitamine praegu eksisteerivate ning loodavate integratsiooni puudutavate infokanalite kasutamise osas (ühitatud 6.4.2.2.1 p.1-ga). 6. Konkursi korraldamine venekeelsetele trükiväljaannetele toetamiseks riigi- või munitsipaalelarvest.	- meedias ilmub sagedamini integratsioonitemaatika puudutavaid materjale	- ajakirjanike koolituste arv - ajakirjanike koolitustel osalenute arv - heterogeensus väljaannete/jaamade ning ajakirjanike järgi

6.4.2.2.8. Eesti- ja venekeelse meediasüsteemi ühisosa tekitamine-laiendamine

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Ühissaadete, vastastikuste refereeringute süsteemi loomise toetamine.	- eesti- ja venekeelse meedia vahel tekib sisuline arutelu (k.a. refereeringud, viited) integratsiooni eri valdkondades	- vastavate artiklite arv ja tase (meediamonitoring)
2. Ajakirjanike vahetusprogrammid		
3. Eelduste loomine paralleelselt eesti- ja venekeelsete saadete (programmide) edastamiseks kaabeltelevisioonivõrkudes.	- saadete realiseerumine, nende vaatajaskonna kasv	- saadete realiseerumine, nende vaatajaskonna kasv (tele-raadio päevikuuring)
4. Venekeelse regionaalse eratelejaama asutamiseks konkursi korraldamine	- piisava auditooriumi teke jaamale	- piisava auditooriumi teke jaamale(tele-raadio päevikuuring)

Alameesmärk C: Tõsiste sotsiaalsete erivajadustega elanikkonna gruppide olukorra paranemine

6.4.3.1. Olukorra kirjeldus.

Alamprogrammi raames läbiviidavad tegevused on suunatud nendele elanikkonna gruppidele, kelle integreerumine Eesti ühiskonnas on tõsiste sotsiaalprobleemide tõttu takistatud.

Peamised sotsiaalprobleemid:

- Töökohtade puudumine
- Vaesus
- Eluasemeprobleem
- Infopuudus (keeleprobleem)
- Oskuste puudumine (sotsiaalsed)
- Professionaalide vähesus (eriti vene keelt kõnelevate professionaalide /nõustajad, psühholoogid/ vähesus)
- Alkoholi ja narkootikumide kuritarvitamine
- Puude olemasolu

6.4.3.2. Ülesanded, tegevused, tulemused, tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid.

6.4.3.2.1. Hoolduse ja soodsas kasvukeskkonnas viibimise tagamine mitte-eestlastest järelevalveta lastele; perede re-sotsialiseerimine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Sotsiaalkeskuste väljaarendamine	- järelevalveta laste esmavajadused tagatud (toit, majutus, hügieen) - järelevalveta laste üle tagatud	- laste huvi olla/tulla sotsiaalkeskusse - elanike teadlikkus sotsiaalkeskuste paiknemisest ja teenustest - järelevalveta laste arvu vähenemine
2. Hooldusperede/kasuperede võrgustiku väljaarendamine ja tugevdamine	- järelevalveta lapsed viibivad soodsas kasvukeskkonnas	- hooldusperede/kasuperede koormus - laste huvi olla hooldusperes/kasuperes - hooldusperede/kasuperede hulk - hooldusperede/kasuperede koolitatus

3. "Edu-elamus" programmi väljatöötamine ja rakendamine.	- väljaspool tööd (sh õppetööd) eneseteostamise võimaluste laienemine läbi abiprogrammide	- sotsiaalsete toimetulekuoskustega inimeste (laste, noorte) arv
4. Töökohtade vahendamine.	- töökohad tagatud - vaesuse leevenemine	- töökohtade arv
5. Elukohaprobleem.	- vaesuse leevenemine - hulkurluse ja kodutuse vähenemine	- isikute arv
6. Perede nõustamine ja koolitamine.	- infopuuduse vähenemine - perekonna sotsiaalse võimekuse tõus	- arvelolevate perekondade toimetulek

6.4.3.2.2. Sotsiaalteenuste kättesaadavuse tagamine puudega mitte-eestlastele

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Sotsiaalmeti tegevuse tõhustamine, sh teabe levitamise ja personali koolituse kaudu	- vastava teabe kättesaadavus puudega mitte-eestlastele (pimedatele heli- ja punktkirja raamatud, kurtidele viipekeele kursused, õpikud, õppematerjalid) - sotsiaaltöötajate toimetulek sotsiaalteenuste nõudlusega	- teavikute, muude materjalide, kursuste ja sündmuste arv - teavikute, muude materjalide, kursuste ja sündmuste nõudlus - sotsiaaltöötajate koolitustel osalenute arv - lahendatud taotluste arv
2. Puudega mitte-eestlastele suunatud sotsiaalabi projektide, -ürituste jm tegevuste toetamine (sh riiklik, erasektor, välisabi jt)	- puudega mitte-eestlastele on sotsiaalteenused kättesaadavad	- on välja töötatud sotsiaalabi projektide jmt rahastamise põhimõtted ja kord - sotsiaalabiprojektides ja üritustes osalenute arv - sotsiaalteenuste arv

6.4.3.2.3. Repatrieeruvate eestlaste toetamine.

Tegevused	Tulemused	Tegevuse tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid
1. Repatrieeruvatele eestlastele Eesti ühiskonnas kohanemise süsteemi loomine (psühholoogilise, sotsiaalse ja finantsilise abi kujul).	- repatrieerunud eestlased on kohanenud ühiskonnas	- repatrieerunud eestlaste hulgas läbi viidud uuringute tulemused

7. PROGRAMMI EFEKTIIVSUSE JA EDUKUSE HINDAMINE. ARUANDLUS

7.1. Riikliku programmi efektiivsuse ja edukuse hindamine

Riikliku programmi efektiivsuse ja edukuse hindamine toimub:

- (a) programmi läbiviimise ajal,
- (b) programmi lõppemise järel.

Hindamine toimub kahel viisil:

1. Sihtrühmadele ja meediale suunatud iga-aastaste üld- ja meediamonitooringute alusel;
2. Riikliku programmi juhtimise ning tegevuste edukuse ja efektiivsuse alaste perioodiliste uuringute alusel.

Hindamise aluseks on:

- osas "3. Põhieesmärgid" toodud põhieesmärkide kirjeldused;
- osas "6. Alamprogrammid" toodud alameesmärkide kirjeldused ning vastavate alamprogrammide ülesannete ja tegevuste tulemuslikkuse hindamise kriteeriumid;
- alamprogrammide 2000-2007.a detailsed tegevuskavad ning iga-aastased tegevus- ja finantsaruanded.

Integratsiooni Sihtasutus vastutab nimetatud monitooringute ja uuringute tellimise eest.

Riikliku programmi käigus esitab Integratsiooni Sihtasutus iga aasta algul eelmise aasta tulemused vahearuannekena riikliku programmi juhtkomiteele. Vastavalt aruannetele muudab juhtkomitee vajadusel riiklikku programmi. Riikliku programmi lõppemise järel esitab Integratsiooni Sihtasutus lõpparuande riikliku programmi juhtkomiteele.

7.2. Riikliku programmi edukuse ja efektiivsuse mõõtmine: sellealased tegevused, efektiivsuse ja edukuse kirjeldused, näitajad

Riikliku programmi edukuse ja efektiivsuse hindamiseks läbiviidavad tegevused	Riikliku programmi edukuse ja efektiivsuse kirjeldused	Riikliku programmi edukuse ja efektiivsuse hindamise näitajad
1. Riikliku programmi sihtrühmadele suunatud üldmonitooringu tellimine 2. Meediamonitooringu tellimine 3. Riikliku programmi juhtimise ning tegevuste efektiivsuse ja edukuse alaste uuringute tellimine	- riikliku programmi sihtrühmadele suunatud ülesanded täidetakse ja eesmärgid saavutatakse - riikliku programmi eesmärgid, ülesanded ja läbiviidavad tegevused leiavad küllaldast ja objektiivset kajastamist eesti- ja venekeelses meedias - riikliku programmi juhtimine on toimunud latusalt ja läbipaistvalt - riikliku programmi tegevused on viidud läbi efektiivselt ja edukalt	- üldmonitooringu tulemused - meedia- monitooringu tulemused - riikliku programmi efektiivsuse ja edukuse alaste uuringute aruanded

8. INSTITUTSIOONIDE TEGEVUSVÕIME TÕSTMINE

8.1. Riiklikku programmi läbi viivate institutsioonide tegevusvõime tõstmine

Riikliku programm koosneb suurest hulgast nii varem käivitatud kui alles käivitavatest uutest projektidest ja muudest tegevustest. Alamprogrammid vajavad hoolikat ajalist lahtikirjutamist ning mõõdetavatele tulemustele orienteeritud ülesannete ja meetmete planeerimist. Seetõttu on väga oluline kvalifitseeritud ja piisava personali olemasolu iga alamprogrammi eest vastutavas institutsioonis, ilma milleta alamprogrammide rakendamine takerdub.

Ühtlasi on alamprogrammide eesmärgid, ülesanded, sihtgrupid ja meetmed sageli üksteisega tihedalt seotud ning ühes alamprogrammis läbi viidav tegevus toetab teises alamprogrammis läbi viidavat tegevust või sõltub selle edukusest. Seetõttu on oluline nii riikliku programmi üldvastutaja roll erinevate alamprogrammide kooskõlastamisel kui ka alamprogrammide eest vastutajate ja vahetute täitjate omavahelise koostöö sujumine ning takistusteta infovahetus.

Lähtudes nimetatud asjaoludest, on vajalik riikliku programmi rakendamise käigus tugevdada läbiviivate institutsioonide tegevusvõimet nii sisulises kui tehnilises osas.

8.2. Riiklikku programmi läbi viivate institutsioonide tegevusvõime tõstmine: sellealased tegevused, efektiivsuse ja edukuse kirjeldused, näitajad

Tegevused riiklikku programmi läbiviivate institutsioonide tegevusvõime tõstmiseks	Tulemused	Suurenenud tegevusvõime näitajad
1. Riiklikku programmi läbi viivates institutsioonides töötajaskonna moodustamine ja nende koostamine (integratsiooni-, klienditeeninduse, projektijuhtimise alane jne). 2. Riiklikku programmi läbi viivate institutsioonide tehnilise baasi tugevdamine.	- riikliku programmi juhtimiseks on olemas piisav ja koolitatud personal - riikliku programmi läbiviimine toimub pädevalt ja tõrgeteta - riiklikku programmi läbi viivatel institutsioonidel on küllaldane tehniline baas	- riikliku programmi läbiviimise aruanded - efektiivsuse- ja edukusuuringute aruanded